

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

~~H. H. 42 Art.~~

From the sale of Rev. Thomas Crofts' library, 1783, lot 5732

Arch Bible

DE VERA
TYPOGRAPHIÆ
ORIGINE.

IACOBI MENTELI,
PATRICII,
CASTRO-THEODORICENSIS,
DE VERA
TYPOGRAPHIÆ
ORIGINE
PARÆNESIS,

AD SAPIENTISSIMUM VIRUM
D. BERNARDUM A MALINKROT,
Monasteriensem Decanum.

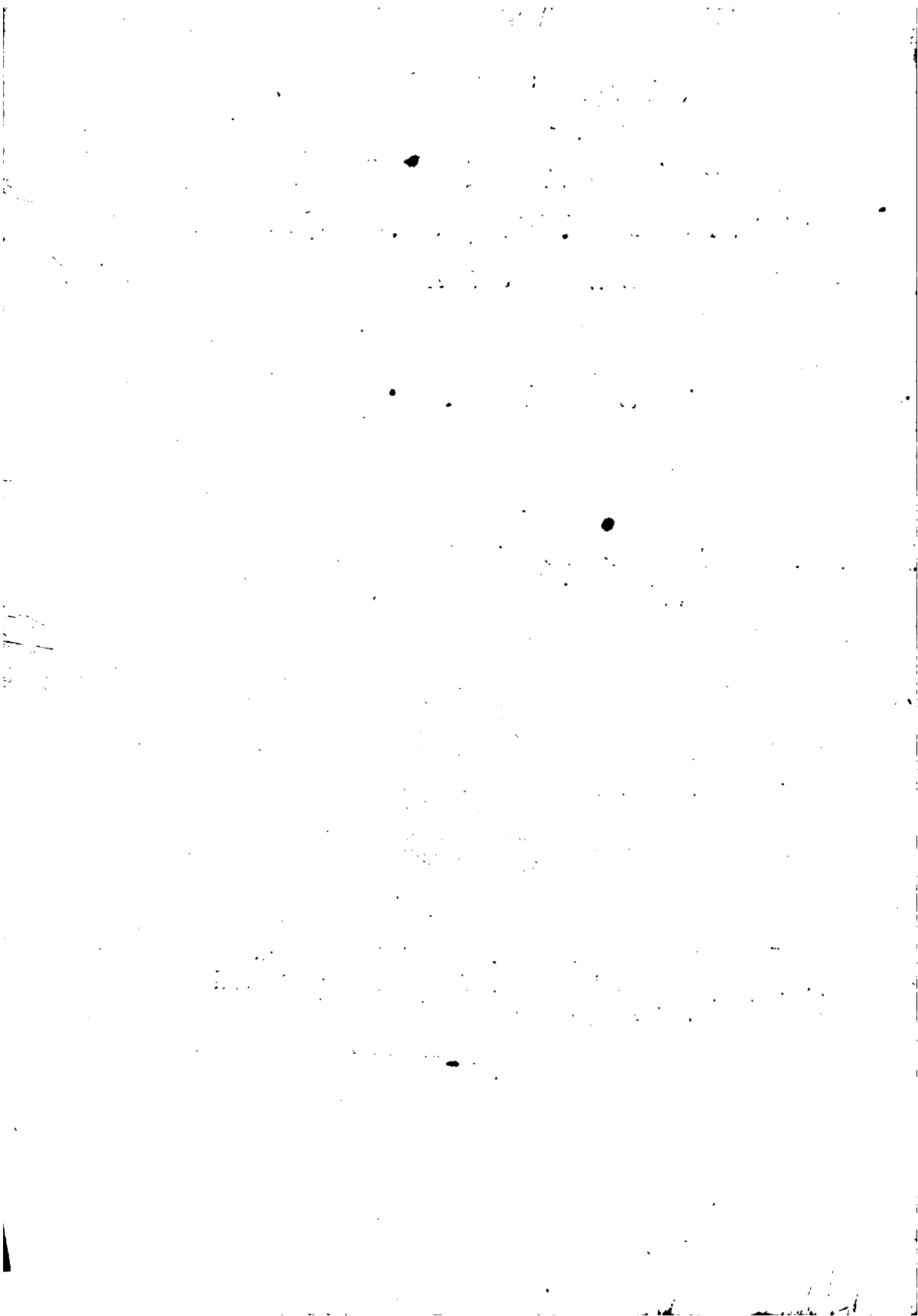
P A R I S I I S,

Ex Officina ROBERTI BALLARD,
Architypographi rei Musices Regis, ad signum Parnassi
Montis, in vico Sancti Ioannis
Bellouacensis.

M. D C. L.

258. d. 133.

IACOBI MENTELI,
PATRICII,
CASTRO-THEODORICENSIS,
• PRO
TYPOGRAPHIA
ARGENTORATENSIBVS
VINDICATA, SVOQVE AVTHORI
restituta atque asserta,
P A R Æ N E S I S.

AD SAPIENTISSIMUM VIRVM
D. BERNARDVM A MALINKROT,
Monasteriensem Decanum.

AMDVDVM Te (Vir Meritissime)
debueram sanè nonnullius ex meis Epi-
stolæ cultu salutare, aut quopiam alio
sermone compellare; Non solum tuorum in li-
teris meritorum ratione, **D I S S E R T A T I O N I S.**

2 PARÆNESIS DE VERA

que adeo illius, quam de *Ortu & Progressu* TYPOGRAPHIÆ edidisti; sed & mei ipsius, qui tacitus in hanc *Causam* vocari viderer.

Verumenimvero, quæ mea est ingenuitas, non poteram ego illi animos fumere: Nequedum possem profectò; nisi de tuis ad se *Literis* monuisset me *Guido Patinus, Paris. Doctor Medicus*, homo & humanissimus & eruditissimus: Ex quibus accepi, Te horulam insumpsisse legendo EXCURSVI illi BREVI DE LOCO, TEMPORE, ET AVTHORE INVENTIONIS TYPOGRAPHIÆ: At utique improbatum Te ire, quæ de MENTELIO & ARGENTORATO teneret. In summa Te in eo requirere *Imperatoris Rescriptum*, quo *Uir* ille *divinus* præ quocunque elatus sit, ac Cælo istius, ut ita dicam, honoris in antiquam suæ Gentis Dignitatem assurgentis, adscriptus ac positus ob INVENTAM ARTEM illam supra omnes mirandam.

Vbi doleo certè hunc minùs enucleatè id *Negotij* exposuisse, quò à præjudicata pro *Moguntinensibus* opinione dimouerêris. Cum enim animi moribus hisce sis præditus, quales neque candidiores, veræque virtutis studiosiores ullus habuerit: neque quæis demum deuinctior sit ipsa *Veritas*, ut ex dictis jam tuis ad laudatum &, ut *Homeri* voce utar, *εὐνομένης* *Medicum, Literis*; eaque

TYPOGRAPHIÆ ORIGINE. 3

insuper Liberalis & ingenui hominis effigie, quæ tua est, *Dissertationis* tuæ *Fronti* affixa, licet colligere : Nullus dubito sanè, quin aliàs herbam illi porrexisses : jamque istud, quod nollēs, Tu ipse crederes ; ac ejuratis *Moguntinensium* partibus, easdem quas ille amplectereris : imò defenderes, eloquentiæ vi summa, qua polles. Vnde hîc optarem enixè, & similem facultatem, & opportunius scribendi genus : quò affectûs omnis expers, ut me esse profiteor, hoc apud Te deducerem luculentius (quamvis nec grauioribus, nec firmioribus id valerem argumentis.) Et verò, quid illis tam ad ipsum adstruendum, quàm utique confirmandum honorem decusque, valentiùs ac euidentiùs suppeditari potest ? Ita quippe se gerit Author *Excursus*, ut statim à limine tactis, vel leuissimè, tum *Harlemensium* super ea re *Dissidijs*, cùm *Moguntinensium* inter se; assignatòque *Tempore* quò *Ars* ipsa reperta est, nempe anno 1440. *Frederico III.* Principe optimo *Fabioque* quàm *Marcello* propiore, Imperium ineunte, (nam

Quæ dedit ARS nobis impressos are libellos,

Facta sub hoc primùm Casare nota fuit.

inquit vestras *Sabinus* in *Germanicis Caesaribus*. Ars, inquam, ipsa, quæ subtilissimo planè modo nouitatem vetustis, authoritatem recentibus,

PARÆNESIS DE VERA

nitorem obsoletis, immortalitatem denique alteram, verbo complector, hominibus comparauit: IOANNEM MENTELIVM. *Hujus Inventorem* agnoscit. Eximie factor, de Posteritate meriti sunt illi, qui primi *Verborum Elementa* signare certis *figurationibus* docuere, quos *Julianus* quidam Scriptor antiquus, nec si bene judicem, aspernandus (quem ego primus, quod sciam suo nomine laudauerim, ex tenuis quidem, sed numerosioribus fortassis æquandæ *Bibliothecæ* meæ MS. Codice) sub Capite De LITERARVM INVENTORIBVS, senis versibus ita complexus est.

Moses primus Hebraas exarauit Literas,

Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas,

Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostрата:

Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas,

Isis arte non minore, protulit Aegyptias,

Gulphila prompsit Getarum, quas habemus ultimas.

Magnum illud est mehercule, munus, quod Mundum vniuersum bearunt, ac sibi pariter deuinxerunt: Sed earum ipsarum vsum talem tantumque, qualem & quantum inuexit CHALCOGRAPHICE, explicasse; multo quid majus est ac eminentius. Sic vt præstiterit Author illius, quod tantis Heroibus imputare posset. Sed vt eo reuertar vnde digressus sum: Vbi Au-

thor *Excursus Harlemensium* simul & *Moguntinen-*
sium rationes, non subleſtæ modò fidei; ſed &
miſerrimè intricatas, ac ſibi minimè conuenien-
tes inter ſe, in errore ac mendacio reuinxit; ac
dum primùm tentata eſt INVENTIO, notauit.
Quæ in ipſa deinde contigere, proſequitur:
Quæque in cauſa fuere, cur in hac *Laureâ* Præ-
rogatiuam ſibi arrogauerit *Moguntia*, hoc eſt eo
Locì *Seceſſus* ad Annum M. CCCC. L. cuiuſdam
è *Seruis* ipſius INVENTORIS *Joannis Gensſleich*
vocati, (qui famulandum inter, *Herum*, ſuam
ſedulò adnitentem ad *Artem* obſeruando, de
ipſa pleraque vt ſolertiæ non vulgaris erat,
animo comprehenderat) vnà cum *Joanne Gu-*
tembergio Aurifce, tum *Argentorati* commorante.

Quò quidem aliqua MENTELIANÆ iſtius
ARTIS Specimina ſategerunt, ac primitus edi-
derunt. Vnde cum *Patria* foret vtrique *Mogun-*
tia: (neque enim *Trithemio* aut *Bergellano*, qui
hoc etiam dixerunt de *Gutembergio*, quemquam
refragaturum exiſtimo) Euenit certè, vt *Scripto-*
rum vulgus omne crediderit, ac etiamnum cre-
dat, TYPOGRAPHIÆ Ortum hinc eſſe pe-
tendum.

Scimus quippe, nec ignoras (Vir ornatiffime).
licet diſſimules, his eam laudem neutiquam de-
beri; ſed potiùs infamiam (ne quid pejus eſſe-

ram in *Fugitivorum* memoriam, qui eò majorem à probis omnibus merentur invidiam, quò magis *Amico* sibi viro ac *Nobili* fecerunt injuriam, ac in tantam improbitatem durarunt. Nec suus hic sermo est, sed quem tradit *Argentinenſe Chronicon* ad Annum M. CCCC. XL. Anno, inquit, *Milleſimo Quadringenteſimo Quadrageſimo* als zum drittenmahl von der Küſter Kunſt zum Ammeiſter &c. Quæ Latine ſic ſonant: Cum è Tribu Victorum tertium in Conſulem eſſet electus Dominus Nicolaus Schanlitt, & Pratura urbana fungerentur Vvalterus Spiegel, Burchardus à Müllenheim, Cuno zum Treubel, Joannes Balthaſar ab Endingen: Eximia illa & mirè utilis TYPOGRAPHIA STRASBURGI inuenta eſt, ab incomparabili Viro IOANNE MENTELIO habitante in foro Fronhoff, in Aedibus verò Obiergarten hoc eſt Luſtri, vulgò nuncupatis. Quod diuiniffimum Opus non celauit vnum ex famulis ſuis, ſibi dexteritate ingenij atque acumine notum, Joannem Gensfleisch vocatum, & illum Moguntinenſem, vt abs illo in ea re iuuaretur. Sed malè feriatuſ iſ ſeruus ubi quadamtenus Industria iſtius fuit conſcius, nequiſſime cum Hero ſe geſſit. Nam cum Joanne Gutembergſio, popolare ſuo, pinguiſ census homine ac vitæ ſorte Aurifice, ſe ſocians; qui jam de Arte quidpiam ſubodorabatur, (vt meritoriâ cujuſ operâ fabricandis ad id instrumentis vſus

ante fuisset MENTELIVS) secreta quæ à Patrono fuerat expiscatus, detexit. Ac sic utriusque cum noua & illustria per ipsam Nomina comparandi spes foret, nec tamen impunè id Argentorati, ubi esset INVENTOR, possent consequi: illac egredi apud se constituerunt, ac Moguntiam profecti sunt.

En vernacula, & ex Tripode quasi profecta Ephemeridum ELSATIÆ publicarum Historia. Cui subscribit & aliud Chronicon idiomate simili conceptum, manúque politâ ante Annos C. LXX. exaratum, quod vidimus hisce oculis ac legisse testamur, quantum nostrâ referret, retro decennium Parisijs, apud ornatissimum Virum Tilemannum Stellam, olim honorificam pro Ludouico XIII. Francorum Rege Negotiationem in Germania exercentem; qui Hoc ex Selestadio, cum multis alijs bonæ notæ Voluminibus, habuerat ex Bibliotheca amplissimi Viri Jacobi Spiegelij, ac in suam Parisios transtulerat. Quæ postmodum, vt ad plures migrasset, deriuata est in numerosam illam totóque Orbe maximam, librorum Supellectilem, quam suauissimis ille moribus ac eximia probitate præditus noster Gabriel Naudæus, Βιβλιοθηκὴ illα ἐμψυχος, καὶ φιλοκαλοῦ Μουσίου (quod de Longino dicebat Eunapius) adornauit apud nos: ubi alterum illud Chronicon asseruatur. Sic vt Prius ab egregio

8 P A R E N E S I S D E V E R A

sapientique viro I. A. *Scragio* productum in suo de **T Y P O G R A P H I A S T R A T I B U R G I** inuenta *Libello*, ibidem superfit : *Posterius* verò hîc à me laudatum, *Lutetia Parisiorum*. Quibus abunde probatur atque convincitur , nihil penitus affinxisse **A V T H O R E M E X C V R S V S**. Quod si tamen Indocilis hisce manus dare nolueris, nobisque in eo subscribere detrectaueris , ac si justî apud Te non essent ponderis , vt Te facere mihi videre jam videor : Aduocabo Scriptores vulgò editos , nec parum celebres aut vllatenus contemnendos ; qui omnem contentionis funem sua autoritate præcidant ac litem resoluant in *Tribocum* gratiam : Qui ab eodem laudantur quidem , sed Nomine tenuis. Sic vt non existimer jam actum agere , si pura putâque ipsorum verba candidè , solens meo more , subijciam. Quod tanto sanè faciam libentiùs , quantò constet liquidiùs hoc tantum in illo deficere ad omne punctum Probationis : ac videam à nonnullis hominibus grauissimis , id maximè desiderari.

Jacobus Vvimpelingius , Vir eruditus ac omni-gena rerum cognitione refertus , grauisque *Theologus* ; & is sub ipsis **T Y P O G R A P H I C E S** Incunabulis *Selestadij* natus , ad Annum nempe 1449. in *Epitome Rerum Germanicarum* , sub extremum ejusdem

eiusdem Seculi euulgata ; sic scribit : Anno
M. CCCC. XL. Frederico III. Romanorum Impe-
ratore regnante, Magnum quoddam ac penè diuinum
Beneficium collatum est vniuerso terrarum orbi à Ioan-
ne Gutemberg, nouo scribendi genere reperto. Is enim
primus ARTEM IMPRESSORIAM, quam La-
tiniores Excusoriam vocant, in urbe Argentinenſi
inuenit : Inde Maguntiam veniens eandem feliciter
compleuit. INTEREA IOANNES MENTEL
id Opificij genus inceptans, multa volumina caſtigatè
et poliè imprimendo, factus eſt breui opulentiffimus.
Hinc ſucceſſit Adolphus Ruſchius : mox Adolpho Mar-
tinus Flacchus. (Qui et ipſi Argentinenſes, in natali
Solo cum laude et gloria hanc Artem exercuerunt.)
Is eſt ille Martinus Flacchus, qui dum in humanis
eſſet, junctus affinitate fuit noſtro Mattheo Scurerio,
homini ſanè docto, probò et integro, cujus quotidia-
no conuictu, aſſidua familiaritate ac conſuetudine, Cha-
riſſime Thoma (Vuolphium alloquitur, cui hoc
Opus dicabat) et valdè recreari et mirificam vo-
luptatem capis. Nec ſolum Noſtri in hac Arte Argen-
tinae floruerunt : ſed eandem etiam alibi tractantes, et
decus et emolumentum conſequuti ſunt. Ita Sixtus Ruſ-
ſinger Argentinus, Neapoli Anno M. CCCC. LXXI.
libros quomodo imprimi poſſint, primus monſtrauit : Ob
quod factum Ferdinando Regi et Neapolitana Nobi-
litati chariſſimus extitit. Huic ſæpe ab ipſo Rege Epif-

copatus, & amplissima Dignitates oblata sunt. His omnibus patriam Argentinam praeferebat ad nos concessit, estque hodie vita superstes, vir ob Dignitatem sacerdotalem & senium reuerendus. Præterea Vldaricus cognomento Han, sub idem ferme tempus, formas Librarias, rem inauditam, nec unquam Romanis visam, Romam detulit. Itaque cum hoc diuino Opificio rem literariam, ex inopia ad ingentem ubertatem perduxisset: Antonius Campanus in illum iocatus, hoc Tetraſtichon edidit.

Anser Tarpeij custos Iouis, vnde quod alis

Constreperes, Gallus decidit, vltor adest

Vlricus Gallus, ne quem poscantur in vsum,

Edocuit pennis nil opus esse tuis.

Non est prætereundus Joannes Pruss Municeps notus, qui hanc Artem hodie in vrbe Argentina (in præclara nempe Domo ~~zum~~ Thiergarten, quæ sola testis est TYPOGRAPHICES INVENTIONIS) diligenter excolit, qui infinita volumina litterarum studiosis legenda dedit. Haud piguit autem impresentia eos qui CALCHOGRAPHICEM vel inuenerunt vel illustrarunt, memorare: Non sunt enim tanta rei Authores sua laude fraudandi, præsertim ut posteritas sciat, quibus hoc diuinum & immortale Munus acceptum referre debeat.

Quæ verba non innuunt modò, sed & signatè declarant IOANNEM MENTELIVM, primum omnium vbicumque Gentium, in vrbe

T Y P O G R A P H I Æ O R I G I N E. II

ARGENTORATO, T Y P O G R A P H I Æ *An-*
thorem fuisse. Cujus è Ludo, tanquam ex Equo
Trojano, meri in ea Principes, *et* *et* *Tum*, *et*
et *Romam, Venetias, Neapolim, Parisios* aliò-
que abierunt: vbi Libros (quorum restant per-
multi) Typis elegantibus exceperunt. Ac eò qui-
dem præ cunctis *Vldaricus Han* illè seu *Gallus*, per-
rexit: vt *Joannes Antonius Campanus, Aprutinus*
Episcopus, qui ei coætaneus fuit, & post ipsum
Vvimpheilingius Aliique nòtarunt; & inculcant
Libri, quos ab eodem procusos ibidem, inspe-
ximus: In plerorumque quorum calce, Versus,
quos hìc exscripsit *Vvimpheilingius*, ponuntur,
cum Disticho sequente.

*Imprimis ille diu, quantum non scribitur Anno;
Ingenio: hand noceas, omnia vincis homo.*

Illuc vestigia pressere istius *Conradus Suueynheym*
et Arnoldus Pannartz: De quibus ac præcipuè mi-
rabili Libros imprimendi Facultate, *Joannes Andreas*
Præsul Aleriensis, (qui in Ipsorum Libraria Ta-
berna *indispensabilis* esse non dedignatus est: vt nec
Campanus in *Vldarici*) sic alloquitur *Paulum II.*
Pontificem Max. super Omnium primâ *Epistolarum*
Diui Hieronymi Editione, ab ipsæ *Impressoribus*
absolutâ *Roma Anno M. CCCC. LXIX.* quam
cum multis Editionum ejusmodi, velut *Antepi-*
lanorum in Arte, Codicibus, *Puteani* nobiles, Cla-

rissima illa literarij Mundi Lumina, mihi nuper
 ex Bibliotheca Regia, cui præfecti sunt, ostendere.
 Tuis certè Temporibus, inquit, ad reliquas Dei gra-
 tias, hoc etiam felicitatis Orbi Christiano accessit ac ma-
 nus, ut pauperrimi quique parua pecunia Bibliothecas
 possint redimere. An parua tua Sanctitatis glo-
 ria, ut quæ Volumina vix centum aureis emi po-
 terant alijs Temporibus, viginti hodie ac minoris be-
 ne exarata & non mendosissimè scripta redimantur?
 Quæ vix viginti aureis Lectori mercabantur, quatuor
 & vilius nunc etiam emantur? Adde quod quid-
 quid Ingeniorum olim fuit, latebátque penè in pulve-
 re ac tineis, propter immensos labores ac pretia De-
 scribentium nimia, sub tuo Principatu cœptum est sca-
 turire, & per omnem Orbem uberrimo fonte diffluere.
 Ejusmodi enim est Impressorum nostrorum & chara-
 cteres effingentium Artificum, ut vix inter hominum
 Inuenta non modò noua; sed ne vetera quidem,
 quidquam excellentioris Inuenti possit referri. Dignè
 honoranda profectò GERMANIA est; Vilitatum
 INVENTRIX maximarum. Hoc est quod glorio-
 sa illa ac Cælo digna Anima Nicolai Cusensis, Car-
 dinalis sancti Petri ad Vincula, peroptabat: Vt hac
 sancta Ars, quæ oriri tunc videbatur in Germania, Ro-
 mam deduceretur. Jam vota illius, qui te (Beatissime
 Pater) ut pupillam oculi sui dilexit, coluit, admira-
 tus est (credo ipso ad genua Domini nostri Jesu Christi,

*hac, efflagitante) tuo Tempore impleta sunt. Tuus Pontificatus ceteris ex partibus gloriosissimus, hac ARTE ad tuos sanctos pedes aduēctā, obliuionem in hominum memoria nunquam accipiet, nisi si quando esse desinet mentio Literarum. Ego Posteris in his Scriptis constanter semper admirationi futurum trado præstantissimos Characterum Imprimendorum Artifices, sub Pauli II. Veneti Pontificatu Romæ ARTEM exercuisse tanto artificio & industria Hominum. Gratia nobis hæc cælitus per diuinum Pastorem importata, ut minoris Libri ferè emi possint, quam aliàs so-
leret redimi ligatura. Nunc igitur (summe Pontificum, mansuetissime & verè gloriosissime) sancti Hieronymi primum Volumen habe, habiturus deinceps statutis Temporibus semper noua tuæ Felicitatis indicia, quasi frugum te dignissimarum Primitias, & foue ARTIS huius utilissima sub tua protectione Conradum & Arnoldum, Germanos homines, Arte imprimendi præstantes Artifices. &c. Hinc vulgare Octa-
stichon, quo Editiones suas concludebant.*

Aspicias illustris Lector quicumque libellos,

Si cupis Artificum Nomina nosse, lege:

Aspera ridebis cognomina Teutona, forsā

Mitiget Ars Musis nescia verba virūm, [stri

Conradus Sueynbeym, Arnoldus Pannartzq; magi-

Romæ impresserunt talia multa simul. &c.

Quā autem illi Romanos Ætate, hac ipsa Ve-

netos Primus erudiuit *Joannes Spirensis*, vt promunt hi versus, qui quoque reperiuntur in calce Librorum *Diui Augustini de Ciuitate Dei*, quos Anno *M. CCCC. LXIX.* (quo præmaturè decessit) post *Ciceronis & Plinij* aliorumque ingenij Monumenta selecta, susceperat excudendos quam-nitidissimè, & supra quam quisquam quid vnquam potuerit, me iudice splendidissimè ac emendatissimè.

*Qui docuit Venetos exscribi posse Joannes
Mense ferè trino centena volumina PlinI;
Et totidem magni Ciceronis Spira libellos:
Cæperat Aurelij: subita sed morte peremptus,
Non potuit cæptum Venetis finire volumen.
Vindelinus adest ejusdem Frater, & Arte
Non minor: Adriacæque morabitur Urbe.*

Ex *Argentorato Neapolim* etiam contendisse *Russingerum*, & *Artem* quam à *Mentelio* didicerat, ibi diuulgasse, & Author est, vt ex Superioribus liquet, *Vrimphelingius*: & ea confirmant, quæ *Commentarijs Andree de Ysernia super Constitutionibus Siciliæ*, is ipse *Sixtus Russingerus* subiiecit.

*Hoc Martinus Opus miro fecit ordine condi,
Sumptibus & Chartis Bibliopola suis.*

*SIXTVS hoc impressit: Sed bis tamen ante reuisit
Egregius Doctor Petrus Oliucius.*

TYPOGRAPHIE ORIGINE. 15

*At tu quisquis emis, Lector studiose, Libellum
Letus emas: mendis nam caret istud opus.*

*Neapoli sub Ferdinandi Regis inuictissimi
aureo Seculo, & Augusta Pace
M. CCCC. LXXII.*

Sicque Alij alibi hoc ipsum & prius & elegantius quàm Moguntiaci, monstrauerunt. Vt ita (Malinkrote perdocte) consentaneum fit asseuerare, ab ARGENTORATO velut à Capite, hoc Artificium primò fluxisse atque dimanasse. Hinc ad eam suosque, magnam partem Typographos Primores illos quorum meminit *Vvimpbelingus*, *Erhardi Vvindsberg* cuiusdam Epigramma, quod habetur in calce Epistolarum Cratetis, vbi vbi^{vis} Gentium, (nam locus non ponitur, quanquam putem *Strasburgi*) at certè nouellis, & Artis *Infantiam* planè redolentibus literarum Characteribus, impressarum: Quæ ab Athanasio quodam Constantinopolitano, Archiensi Abbate, Latio donatæ sunt. Ac ne quis jam statim ipsum desideret, hîc adscribendum putauî.

Plura licet summa dederis tu ARGENTINA, landi:

At reor hoc magis te genuisse nihil:

*Quod propè diuinam clara ex Industria fingis
Scribendi hanc Artem, multiplicans studia.*

*Felices igitur Michaël, Martinéque semper
 Viuite, & Ulrice, hoc quæis Opus imprimitur:
 Erhardum & vestro non dedignemini amore,
 Cui fido semper pectore clausi eritis.*

Qui quidem omnes, *Martinus Crants* videlicet, *Uldaricus Gering* & *Michaël Friburger*, patrio Solo relicto, ARTIS penè innocentibus adhuc annis, *Parisi* *Lutetiam* venerunt; ibique subclamantibus feliciter Ciuibus, hanc exercuerunt. Vnde in fine *B. Pisani Summa*, quam primùm hoc loci vulgarunt tersissimis ac cultissimis Tÿpis, sub Annum *M. CCCC. LXX.* ipsimet posuere hos Versus:

*Hanc nitidè pressam Martinus reddidit, atque
 Michaël, Ulricus, moribus unanimes.*

Hos genuit Germania, nunc Lutetia pascit:

Orbis miratur totus eorum Opera, &c.

Sed inter cætera, de *Uldarico* præterlabi non finam, quòd postquam pulcherrimis Editionibus suis, illaque potissimùm *P. Virgilij Maronis* (cujus Exemplar hîc habet *Guido Patinus*) Mundi hocce *Compendium* exornasset, Fortunarumque suarum partem alteram Collegij *Montis - Acuti* *Alumnis* piè distribuisset: Ac postremò mandasset *Supremis Tabulis*, vt de Fundo, quod erogasset etiam *Sorbonicis*, Adolescentes quatuor alerentur: Et præterea *Lectores Theologi duo*, vnus nimirum

mirum qui *manè*; Alter autem qui *vesperè* *Sacris*
Paginis, & ijs scilicet Libris quibus humana con-
 tinetur Salus interpretandis incumberent, mer-
 cede conducerentur : vitam commutauit cum
 morte, ac in *Montis-Acuti* sacra *Ædícula* sepul-
 tus est. Sed *Επιεργασίαι* *Mandatorum* illorum haud
 grauabit expromere : Ac primam quidem, quæ
 talis est. *Ulricus Gering* natione *Germanus*, unus
 ex *Primis Typographis*, qui adhuc *uiuus* multas *Ele-*
mosynas hujus *Domus* *Pauperibus* erogauerat. Tan-
 dem suo *Testamento* legauit ipsi *Pauperum* COM-
 MUNITATI, Anno Domini 1510. mediam suo-
 rum *Bonorum* partem, & *Debitorum* tertiam. Ex
 qua pecuniâ empta est *Villa d'Annet*, sita juxta flu-
 uium *Matronam*. Empta sunt quoque *Domus* de
Veseley, quæ Pars est hujus *Collegij*, protensa à me-
 dia *Area* usque ad *Collegium D. Michaëlis* usque ;
 Et adificatae sunt *Grammaticorum Classés*.

Alterius verò, ejusque nostra lingua expref-
 sæ, & tenui incisæ *Laminæ*, quæ veteris *Domus*
Sorbonæ *Sacelli* citrà paucis Annis diruti, *Partis*
Septentrionalis lateri applicita erat, & de qua
 mihi aurem vultit & admonuit, vir sapientiâ
 & cum primis philologia exquisita ac *συνήριος*
 cotidianâ insignis *Joannes de Launoy*, *Doctör*
Theologus Parisiensis, ipsissimæ voces sequuntur.

Ce College de Sorbonne, pour le grand legs Testa-

mentaire qu'il a accepté & reçu ; à luy fait par feu de bonne memoire Maistre Vlríc Gering , en son vivant Imprimeur de Liures en cette Ville de Paris , où il trespassa le XXIII. jour d'Aoust 1510. est tenu & obligé de mettre & entretenir audit College aux despens d'iceluy par chacun an , à toujours , quatre Bourses & Boursiers de la qualité d'autres jadis fondez par M. Robert de Sorbonne , & outre le nombre d'iceluy. Item plus , de mettre & entretenir audit College deux Docteurs ou Licenciés en Theologie , qui seront tenus chacun jour ordinairement à toujours lire publiquement és Escholes dudit College , la Sainte Bible : l'un le matin du Vieil Testament , l'autre apres midy du Nouuel. Lesquels Lecteurs auront pour ce dudit College ; le salaire & profit chacun par moitié de quatre autres Bourses . Le tout selon qu'il est plus à plain contenu en l'Accord & Contract sur ce faict & passé , multiplié audit College pardeuant deux Notaires du Chastelet de Paris le dixiesme jour de May mil cinq cens trente-deux , entre les Prieur , Compagnons & Boursiers dudit College , d'une part ; Et Maistre Jean Coignet Prestre , seul survivant Exécuteur dudit Testament , d'autre . **L A V S D E O , P A X V I V I S , R E Q V I E S D E F U N C T I S , A M E N .**

Sed antequam ultra pergam , placet advertere , quàm incautè atque ambiguè disseruerit

Uvimpheilingius ipse, de singularis istius *Artis* R E P E R T O R E : Nam statim à limine Capitis 65. & Loci laudati, sui huiusce *Operis de Rebus Patrijs*, hanc *Guttembergio* imprimis videtur tribuere : Hinc vnâ & eadem fideiâ, secus omnino sentire, ac illam exertè soli M E N T E L I O adjudicare. *Primus*, inquit, *Guttembergius Impressoriam Artem Argentina inuenit. Inde Mogontiam veniens, eandem feliciter compleuit.* I N T E R E A (Galli dicerent *Cependant*, atque velim id verbi non tralatitiè notari) I O A N N E S M E N T E L, id *Opificij genus inceptans multa Volumina castigatè & politè imprimenda, factus est breui opulentissimus.*

Vnde rectè licet inferre : M E N T E L I V M eo Tempore luculenter in T Y P O G R A P H I A eminuisse, quo de eadem nondum *Moguntia Guttembergium* liquet *Tyrocinium* exuisse. Nec quisquam potis est rectè, id in alium sensum detorquere ; si modò sit retinens *Proprietatis in Verbis*, nec signata hunc fugerit purâque *Latinitas*. Nam si adhucdum infantem, inscitam atque asperam (& vt *Scriptoris* illius vocem vsurpem) *incompletam*. (Quod vltro concedimus, illâque insinuant satis, quæ in *Præfatione Encomij Calchographiæ Bergellanus* : & in *Libri 1. Capite 27. Rerum Moguntiacarum Serarius* . de *Artis ipsius Rudimentis* notarunt) secum ipse

Moguntiam tranſuexit *Gutenbergius* , cum eandem perfectè ac numeris omnibus abſolutè *Argentoratensi* in vrbe tractaret MENTELIVS : Nonne *Huioce* quàm *Illi* , pro ejus INVENTIONE , potiori jure debentur Primitiæ ?

Quod autem *Vvimpelingio* non alia mens fuerit , & *Gutenbergij* illius in *Arte inuenta* primatûs ideo ille meminerit : quia cum *Gensfleischio* primus hanc ipſam , ebibitis ante *Straſburgi* principijs , *Moguntia* tentarit : Notum ex eo eſt , quòd ſublimis illa Ætate in ſua Iuriſconſultorum *Aquila Spiegelius* , *Vvimpelingij* ipſius *Sororis* filius , Anno M. CCCC. LXXXIII. natus , (qui verum & ſolum TYPOGRAPHIE *Authorem* MENTELIVM agnoſcit ac vt ſtatim patebit , non ſemel pronuntiat) *Commentario* in *Stauroſtichon Franciſci Pici* , *Mirandulani Domini* , monuerit *Auunculum* ſuum *Jacobum Vvimpelingium* (ſub quo grauioribus inſtiterat Studijs ; vt ejus proinde Animi ſenſa reſciuerit) designaſſe Nomen *Authoris* INVENTI iſtius mirabilis , ſequentibus verbis . *Bombarda Germanorum Inuentum eſt : Qui & ipſi nuperrimè Artem inuenerunt are Literas , & ita Libros , Formis vt vulgo dicitur , excudendi . Quæ tantum vna diecula notant , quantum Librarius per Annum vix poſſit exarare . Vtriuſque Inuenti meminit Auun-*

culus noster, & postremi nominatim Authoris; quod posteritas sciret, quibus Munera sua accepta referre deberet.

Spiegelium autem hunc ipsum, iudicii singularis hominem, doctrinæ pariter ac probitatis, (qui *Maximiliano Frederici III. Filio à Scrinijs* fuit: deinde *Carolo*, ac ejus *Fratri Ferdinando ab Epistolis*, atque ab *Interioribus Consilijs*,) vni solique MENTELIO atque ARGENTORATENSIBVS; non *Gutemberg*io ac *Moguntinensibus*, hujus *Artis heroica* rationem summamque addixisse atque adstruxisse constat liquidissimè, primum ex illo *Juris Lexico*, quod se viuo atque vidente impressum est. Vbi, dum varium LIBRARIJ *Vocula* Significatum examinat, hæc enotat. *Librarij Depositores erant qui perscribebant, quid Militum quisque apud Signa deposuisset. Nam ut Vegetius prodidit, antiquitus institutum erat, ut ex Donatino, quod Milites consequebantur, dimidia pars sequestraretur, ne à Contubernalibus per luxum inanumque rerum comparisonem, absumi posset. LIBRARIOS item nunc recepta voce appellant Librorum Excusores. Cujus ARTIS INVENTVM ELSATIIS nostris ante alias Nationes donatum, apud ARGENTORATVM, IOANNI MENTELINO PROTOTYPOGRAPHO, Schotorum familiae Proauo, sub Annum Christi M. CCCC. XLII.*

Licet ejus publicatio, sed haud absque ingenio, Morguntiacis tribuatur. Næ siquidem capacis & ad alta natæ Vir mentis, otij, cui Iani foribus in Alsaniâ occlusis pacéque constituta, indulgebant alij, impatiens: ac ut ille Romanus M. Fulvius Nobilior, Marti Manubias dedicans Musis; Simultaneam illam ac incredibilem formandarum Literarum Industriam, præter propter id Tempus excogitavit diuinitus: Palamedus instar Græcorum Ducis, qui pugnâ cessante apud Flium, quædam Elementa verborum cum Arithmetice, fertur invenisse. Quod attentans hic noster, primùm insculpsit Literas, supino situ ac retrogrado dispositas, ligneis Tabulis, quæ sui cujusque, si forent imbutæ colore, vestigia post se relinquerent: (Qualium exemplar inspeximus Parisijs ex Roberti Stephani Cimelij, apud Guillelmum Collectum suavem Amicum nostrum; elegantissimi ingenij hominem, ac Gallicæ poëseos laude percelebrem) Quasi ad illum Plutarchi locum (ut virtutis sæpius amore gloriæque impulsus raras Heroûm dotes & Facta legebat,) animum aduerteret; quò Agesilaium narrat, NIKH verbum, volæ manus adlitum inuersis literis, vno ictu simulque jocinori Victimæ appressisse. Vnde hîc subit ridere ambitionem nuperam Batauorum, qui vindicandæ atque arrogandæ sibi

TYPOGRAPHIÆ omne punctum tulisse, ac æternam sui *Cofteri* Ingenio de illa *Reperta* famam condidisse se putant, cum primum *ab ipso*; Annos retro ducentos, *Tabulis* incisum supinè *Donatum* fuisse, clamitant.

Sed insuperabilis cum id esset laboris, ac immodici sumptûs; quin & vsûs, Opere confecto, nullius, aut infœcundi prorsus: Adorato feliciore *Mercurio*, (dices etiam deteriso quo diuinior existeret, ad exemplum *Chrysippi*, animo; ter *Helleboro*,) nimio plus mirum præstantiorumque *Medum* commentus est alium vir excelsissimus, humanumque fastigium longè supergressus IO. MENTELIVS: Nempe connexiles *Typas*, primum ex *Buxo* vel *Pyro* confectos; hinc ex *Orichalco*: Seu Literarum quarumcumque Imagines, seorsim diuiduas, & rebus ejusmodi *Anaglyphices* Arte quâdam prostantes, ac desuper exsculptas: In acclivi quarum parte *Foramen* inesset, quo *Fili* ope necerentur inter se, cum *verborum Linea* ducta esset. Quæ, permutatis deinceps illis, pro varietate sensus Orationis, instauranda veniret, quousque Libri hoc Artificio excudendi aduersè pagina expleretur.

Ac *Primordiorum* ejusmodi suborientis *Industrie* nonnihil conspectum est abhinc paucis Annis STRASBURGI; docente *Seragio* ex *Danielis*

Specklini, non negligendi Authoris, *Chronico MS.* Quò ait se vidisse *MENTELII* nostri *Typos*; quin & integra *Vocabula*, ac *Syllabas* è ligno formatas, quæ à latere sua haberent foramina, quibus filo inter se colligari possent. *Pralum* item in forma *Torcularis*, quo varios liquores exprimere solemus, è ligno utrique concinnatum. Vtrumque perhercle, iure cenferi potest mirabile, inductâ hac *Arte* tam singulari tamque commodâ *Libros* scribendi, seu potiùs fingendi celeritate, quâ diei vnus quadrante, plura *Typographus* vel quasi ludendo absoluerit; quàm calamo, Anno toto assiduè *Bibliographus* insistendo.

Nos homines, talesque manus si prisca tulissent
Secula: Qualis eras, nunc quoque *Roma* fores.
 Nam tibi de tantis Gestis clarisque *Triumphis*,
 Nil *Gothi*, aut *Gallus* surripuisset *Eques*:
Iliades sed nunc peregrinis panderet *Urbem*,
 Fleret & absentes rapta *Sabina* viros.
 Nunc tua *Scipiades* venerari *Signa* doceret
Annibalem: atque acri rumpere *Saxa* mero.
 Nunc miraremur *Fora*, *Thermas*, *Amphitheatra*;
Tarpeiâque *Deus* *Rupe* tonaret adhuc.
 Arma, *Duces*, *Populi*, *Paces* & *Pralia*, *Sermo*;
 Integra nunc essent omnia *Roma* tibi.
 Nec deleuissent sacra vestigia *Lingua*,
Gothica, seu fuerit *Gallica* *Barbaries*.
 Comicus,

TYPOGRAPHIÆ ORIGINÆ. 25

*Comicus, Orator, Tragicus cum Rhetore, Vates,
Clarerent nostro tempore, & Historici.*

Denique facundæ quicquid tribuistis Athenæ:

Et quæ nunc parua est gloria, magna foret.

Verùm, quæque suâ latentur Tempora laude:

Prisca suos laudent Sæcula, nostra suos.

Mirum, inquam, nec sine ratione videri potest, tum *Tabularum* illarum *Artificium*, tum præcipuè *TYPORVM*. Nec subtilitatis tantum incredibilis ergo id mirum: sed vtilissimæ potissimum vbertatis: quam aliquos ex *Primævis Typographos* designasse existimo, subjectâ suarum Editionum *Subscriptionibus* in ἀμειλίχῃ argumentum, Cornu imagine; cui proprias ipsi Notas ac Insignia appenderent. Illius, dico iterum; (nec amoris meo indulgeo, sed justissimæ contemplationi veritatique) juxta quam hujus, Literis exprimendis modus est inenarrabilis. At in totum diuinus est, omnemque ingenij aleam extra constitutus absque dubitatione *Posterus*; qui ex *Toreumatis* illis minutis concinnè atque affabrè factis, Literarum figuram à sui vertice prominentem, & pro diuersa earum specie diuersam adeptis: Ac illis quidem ligneis, vt jam dictum, in Primordijs apparatus fuit; Sed non multò post, ab hoc ipso *Heroë*, hoc est Anno *M. CCCC. XLVII.* ex alia tum usu, tum cælatu-

râ , conuenientiore materia conflatus est. Ex quo propterea non malè *Bossius* in *Chronis*, quæ *Mediolani* excusa sunt quadraginta post Annis: & post illum *Hieronymus Gebuilerus*, principium CALCHOGRAPHIÆ, vel vt ait ipse, *Calchographandi seu stanneis Calamis excudendi libros Artem*, arcessunt. Quo facto, nec mora curatum est alterum istud Artificium, quo Literæ omnis idæa Chalybi (vnde MENTELIO illustri *Diuinam* hanc *Artem* parturienti, manûs *Fabricatoris* laudati nata necessitas) inciditur, ac cupreo *Archetypo* (*Matriculam* hi nominant) imprimitur: vbi Characteres quamplurimi speciei omnino similis, ex fusso liquatoque initio solum stannio: deinde cum satis non responderet, minúsque id habile videretur & commodum, ex plumbo plurimo, æris tertia parte, stibique tantundem & minima stanni, conciliatis inter se mixtisque solerter atque apprime fingerentur.

Inuentum sublime, ingens, illustre, decorum!

Ergo jam tandem *Botere*, *Maphei*, *Mendoça*, & cæteri, Eia si placet mecum expendite, ac bene aliquando cogitate discrimen insigne Diuinitatis ejusce MENTELII *Industria*, cum vestra *Sinensum*; quibus ad imprimendum cum tantum *Sculptura* sit, TYPOGRAPHIÆ appel-

latione indigna est: Solos (inquit Majerus, Libro De Veris Germania Inuentis) Germanos TYPOGRAPHIÆ vsum reperiisse, tam certum est quàm certissimum: Sinensium verò Rudimentum non spectare ad eam, sed ad Tabularum expressionem: in quibus Notæ vel Lineæ aliquid denotantes, remansere albæ, reliqua materia pars, tota nigra apparet. Nunc ad Germanorum cognitæ imprimendi rationes se applicabunt, suosque libros per Typos metallicos nostratibus similes, impriment: At nos non ad illorum incognitorum incognitos imperfectionis modos unquam respeximus. Vt nigrum & album à se inuicem distant: Sic Typographica Ars Germanorum à Sinensium Imaginibus. Illic sunt integra Tabulæ, hic Typi singulatim: Illic materia est lignea, vel metallica durior: hic sola metallica mollior, ex peculiari mixtura Metallorum facta. Illic Notæ sunt incisæ & remanent albæ, cæteris nigris: hic extant & sunt nigrae reliquis albis.

Quæ cum ita sint, illis ipsis Scriptoribus alijsque opinionis similis Europæis, propriæ Gentis aut cognatæ atque vicinæ Osoribus irascor ac succenseo; non secus ac Paulo Jonio, qui libro Historiarum suarum 14. fabulatur, Lusitanos Negotiatores multa memoratu digna de Cataio referre; ac inter alia Typographos Artifices ibi esse, qui Libros Historias & Sacrorum Cerimonias contra

nentes , more nostro imprimant : quorum longissima folia introrsus quadrata serie complicentur. Cujus generis Volumen à Rege Lusitania , cum Elephante dono missum , Leo X. Pontifex humaniter nobis ostendit . Vt hinc facile credamus ejus Artis exempla , antequam Lusitani in Indiam penetrarint per Scythas & Moschos , ad incomparabile Literarum praesidium ad nos peruenisse .

Sed ut veritatem dies aperit : Ita tempore factus instructior super ea re Jovius , ad calcem Prioris suae Partis Elogiorum Virorum doctrinâ illustrium , à Mercatoribus istis ; imò à se ipso dissentit , ac in meritis non ejusce tantum Generis , sed & alterius multiplicis GERMANORVM laudes , ita se effundit : Latinas non modo Literas , sed & Græcas ac Hebraas in Germanorum Terras commigratione fatali transiisse : Neque ipsos contentos esse sua vetere Militiæ laude , quam martium Decus Romanis Gentium Victoribus ceptum , stabili disciplina severitate feliciter tuentur ; Sed ipsa Pacis ornamenta , Literas optimasque Artes deponenti Graciæ , ac Italiæ dormitanti , quod pudeat , abstulisse . Patrum siquidem nostrorum memoria Architecti imprimis , ac exinde Pictores , Statuarij , Sculptores , Mathematici & perarguta manus Artifices : ac item Aquileges Septempedarijque Mensores è Germania petebantur . Nec mirum , cum antea inusita-

ta & portentosa Inventionis arces FORMAS excudendis Libris, & formidanda Bello aenea Tormenta nobis attulerint.

Et verò si TYPOGRAPHIA tot Annis ut aiunt, apud SINAS in usu fuisset, antequam in EVROPA prodiret: An non *Marcus Paulus*, celebris ille *Venetus* (quem huc ipsam aduexisse quidam ideo tradiderunt: quia non longè ab ipsis, imò cum ipsis diu moratus sit; dum nempe *Rex Tartariae*, cui charissimus esset, *hoc Loci* regnaret) tam præclari INVENTI meminisset? Ac, Nonne *Venetos*, Populares suos, id edocuisset? Sic ut apud eos agitatum fuisse prius oportuerit, quàm apud *Germanos*. Præterea, si TYPOGRAPHIAM à tam longâ tamque diuturnâ Tempestatum serie quam dicunt, novissent *Sinenses*: Nonne illorum vicini *Tartariae* Populi hanc ipsam imbibissent atque animo perciperissent, vel ad se solâ *Transfugarum* ope? Vti proinde eam ab ipsis expiscari *Paulo Veneto* fuerit facile, velut apud quos gratiâ & autoritate non minima polleret, ob dicti *Regis* in se favorem haudquaquam vulgarem, Sicque cum illi hoc Imperio potiti sint ante trecentos Annos, ibique regnarint per nonaginta tres: Nonne ad alias eorum operâ Prouinciâs, prius cognitio accessisset illius, si hoc *Artificium* præ-

cellens inibi viguisset. At Anni sunt tantum
supra octo decemve ducenti, ex quo hæc ipsa,

— *quam nulla satis mirabitur Ætas,*

A R S . celo delapsa Viris , consumere nata .

Materiem , veloxque omnes transcribere libros ,

Compositis quadrata acie miro ordine Signis .

Neque Tartaros priusquam Germanos , ei operam
nauauisse vllibi legimus. Cedam Sinas , Gentef-
que alias , *Annulorum* vsum vel familiarissimum
habuisse , qui in Materia non tantum molli fie-
bant , sed & duriore ; vt gladijs atque ensibus.
Præterquam quod *γλύφω* suam Aurifex quisque
seruabat apud se , conuenienti & idoneæ ad
hanc suscipiendam materiæ , excudendam.

Sed quod in T Y P O G R A P H I A demirari
conuenit ; multiplex est copia Characterum bene
conuenientium inter se , ac concinnè formato-
rum ; & illorum quidem peræquæ longitudi-
nis ac latitudinis ad vnguem conformis , si-
cut & justæ ac æqualis pro Literæ quâ distin-
ctus est quisque ratione , crassitudinis. Quibus
quidem collectis ad inuicem , ac in verborum
ordinem prout sensus exigit , dispositis , sic vt
alius alium non exsuperet , innumera ejusdem
Operis Exemplaria fieri queant , velut Sigilla Ce-
ræ imprimi , breuissimâ Temporis intercapedine :
Ac ijdem rursus Operi prorsus alteri , mutatis tan-

TYPOGRAPHICÆ ORIGINÆ.

tum sedibus , destinari . Ad quod ingeniosa
 PRÆLI Machina multum confert . Quæ eo
 modo constructa est , ut tantulâ moræ parte ,
 nec multum porrectâ brachij cum manu ver-
 furâ ; & subiectas sibi Paginas *Sepimentis* ferreis
 conclusas , easque nouo *Aramenti* genere ab
 Artis INVENTORE quoque commento res-
 perfas , identidem pressare ipsa valeat ; & nullo
 vtique , vel saltem minimo negotio summoue-
 ri . Perpulchra est ac præ concinnitudine at-
 que festiuitate lectu dignissima , TYPOGRA-
 PHICÆ illa Descriptio , quam tradit ὁ πῶτος
 ὁ ἀρχαῖος in *Julio suo Rediuiuo* , quem æquissi-
 mo Senatui Argentoratensi dicauit , *Nicodemus*
Frischlinus , *Balingensis* , edecumata & amænif-
 simæ in Disciplinis elegantioribus homo cul-
 turæ . Quo sit ut eam imptæfentiarum si subdam ,
 non ingratam aut inopportunam fecisse rem
 dicar . *Eobano* interloquitur *Cicero* de *Charitæ*
 bene tornatis ac præter morem nitentibus exor-
 nata Litoris , hunc in modum :

CIC. *Ea me non tam Charta illectat , quam Pi-
 cturæ elegantia ,
 Et Scriptoris manus :* EOB. *Ab erras ! neque enim
 hæc manu & calamo solent
 Scribi .* CIC. *Quomodo igitur ?* EOB. *Prælo hi Cha-
 racteres & Literæ*

*Apud nos imprimuntur paginis. CIC. Prælo? EOB. Vi-
delicet*

*CIC. Quomodo? EOB. Non aliter ac papyrus Æ-
gyptia Prælo premi*

*Solebat. CIC. Quo pacto? EOB. Auscultare, si vis
dicam. CIC. Operam hanc tibi*

*Dico lubens; Nam nihil unquam vidi, nihil audiui
vssiam*

*Quod comparari cum his possit. EOB. Sic arbitror,
ausculta. CIC. Hoc ago.*

*EOB. Primò omnium figuras Literarum stanno fu-
sili*

*Expressas, sed easdem inuersas & desuper extantes
habent:*

*Quemadmodum aliàs literæ incisæ Marmoribus pro-
minent.*

*CIC. Intelligo. EOB. Hæ figura Literarum sejun-
ctæ inuicem*

*Possunt ita jungi, ut Dictionem tibi constituent quam
liber:*

*Nam & componi inter se; & rursus possunt à se
dissolui.*

*CIC. Quomodo componi? EOB. Manibus. CIC. Ne-
que enim pedibus arbitror hercle.*

*EOB. Dico manibus: nam prehendi possunt quippe
Columellis suis.*

Incumbunt affixæ & supinæ ut dixi, inuersa facie.

CIC.

CIC. Cuiusmodi Columellis? cedo. EOB. longitudine paribus,

Et latitudine, seu pedamentis quibusdam aut perticis.

CIC. Quamobrem? EOB. Vt aptè inter se possint componi, & ne Literæ

In commissura illarum dehiscant inuicem. CIC. Sed quomodo

Figuras istas Literarum colligunt? EOB. è capsulis,

Quibus sigillatim figuras omnes induunt. CIC. Quomodo?

EOB. Secundum Literarum seriem: Nam quando aliquid in hos Typos

Referre volunt, eos è capsis depromunt, ac Syllabas

Totasque dictiones ex Typis illis colligunt,

Et in ordinem legitimum disponunt, ac veluti Milites

In Aciem collocant: sed ita, ut Hosti omnes tergum præbeant.

Ad extremum, ubi multas hoc positu Lineas conferint,

Et integras Operis columnas ac latera constituerint:

Ibi demum sepimento ferreo Aciem circumsepunt,

Itaque arcte concludunt; ut ne unus quidem Apex loco moueriet

Possit. CIC. Mira memoras. EOB. Atque hæc tamen omnia sic disposita sunt,

Ut Literæ inuersæ omnem tibi Dictionem retro offerant.

CIC. Sibylla mihi videris Folia describere. Verum-
tamen

Quid deinde fit? EOB. Inclusos Typos Tabellæ im-
ponunt mobili,

Quasi Torculari; eos atramento oblinunt. CIC. Quid
postea?

EOB. Papyrum madefactam imponunt, & Machi-
na versatili.

Prælo submotam, pressant. CIC. Quomodo ais?

EOB. Pressant inquit;

Nam tunc Atramentum, aneis quod fuerat illorum
Typis,

Vestigia post se relinquit in Papyro: intelligis?

CIC. Sic ut qui Domum apud se dimensam atque
exædificatam animo habeat.

EOB. Atque hoc modo ter mille Paginae excudi
quodvis die

Possunt: & unico die plus operis, duo præstant viri
Libris premendis, quam toto Anno olim scribendis
quatuor

Præstabant strenui Librarij. CIC. Proh Jupiter Pa-
ter,

Quò non acumen Ingenij humani penetrat? Quid
aspiciam.

Restat generi Mortalium, quod non Animi salertia
Excogitarit, atque ad usum Vitæ accommodauerit?

Vah Dedalos! Vah Praxiteles rudes!

Ac mehercule, si verum amemus bonamque mentem, nec nostris inuideamus Temporibus; Quid precor apud Veteres fuit, quod diuinitati ac meritis Typographici INVENTI æquiparari valeat? Cujus quidem ratio præstigiola profectò ac incredibilis, tantòque famosis ipsis Græciæ *Miraculis* mirabilior, quòd omnem mortalitatem, nedum vetustatem eludat; (Ut non injuriâ videatur creditum à quibusdam, eam diuino potius munere nobis impertitam fuisse, quàm humano ingenio procuratam) *Sinarum* Ciues in totum latuit. Quod & colligitur ex *Josepho à Costa*, qui fidelius ac diligentius quam ullus, Gentium illarum Historiam descripsit, ac patrio idiomate signauit. *Y sus Impressiones son grauando una tabla de las figuras que quieren imprimir, y estampando tantos pliegos, como quieren en la misma forma, que àca estampamos fmagines grauando el cobre ò madera.* Quod idem asserit *Joannes Metellus* in Historia sua de *Orbe & Insulis nouiter compertis*. Et en verè quæ fuerint *Transmarinorum Impressiones*: in quibus etiamnum eos perseuerare audimus. Labor improbus certè, si, quod præ manibus ad publicandum habent opus, paulò sit longius. Sed cur, inquiet aliquis, cùm eò jamdudum nec semel diuerterint *Europæi*, non addidice-

rint modum literas incidendi in ferrum : atque ut nostri , *Archetypo* æreo imprimendi , in eoque permultos ejusdem formæ characteres , ex conuenienti materia fundendi , sicut & pressandi fecêre ? In promptu causa est : Hoc illis nempe labori fore non solùm immenso , sed nedum possibili : Siquidem loco duarum supra viginti vel trium aut quatuor ad summum , *Litterarum cum Notis* seu ut quidam ait , *Respirationum morulis* vndecim , *Puncto* videlicet *suspensiuo* / in cujus locum substituitur nunc *Virgula* , *Puncto gemino* : *Semipuncto* , *Hypopleromate* , *Commate* . • *Colo* • *Periodo* . *Interrogatiuo* ? *Responsiuo* ? *Admiratiuo* ! & *Parenthesi* ( ) : quibus quidem perspicuitatis gratiâ , Cum distinctio sensum augeat , in oratione vtuntur *Latini* , *Græci* , *Hebræi* , *Germani* , *Galli* atque alij ; Tot *Sinensibus* suppetant , ut præter *Articulos* quos *Punctis* designant , certo numero comprehendi nequeant . Quinimò *Gomara* libro 2. *Historia Indorum* ; notat illos eosdem propriè non scribere , sed pingere . Ac docet idem *A Costa* : *Ne sienen Alphabeto* , ni escriuien *Letras* , ni es la diferencia de *Characteres* : sino en que principalmente su escreuir , es pintar , ò cifrar , y sus *Letras* no finifican partes de diciones , como las nuestras , sino son figuras de cosas como de sol , de fuego , de hombre , de

mar, y a assi de lo demas. Et paulò post : De aqui, que como las cosas son en si innumerables, las Letras o figuras que usan los Chinas para de notar las son quasi infinitas. Por que el que ha de leer, ò escreuir en la China, como los Mandarines hazen, ha de saber por lo menos ò ciento y cinco mil figuras ò Letras; y los que han de ser perfectos en esta letura, ciento y veyente y tantas mil, cosa prodigiosa, y que non fuera creyble, &c. Et paulò post rursus: Esta llaman la lengua Mandarina que ha menester la edad de un hombre pura aprenderse.

Sed P. Aluarum Semedo, Lusitanum, sagacem ac religiosum veritatis cultorem, qui duorum & viginti Annorum spatium emensus est apud Sinas, quem penitus ideo rem nouisse; nemo negabit; huc quoque iuuat transferre. Ille autem Regionis huiusce curiosarum Artium, ac Impressionis potissimum, testis oculatus, nec desultorius spectator, capite 6. prioris Partis, Historia Uniuersalis illorum Imperij, quam Romæ vulgari nuperis Annis curauit, sic habet. Sono le lettere sessanta mila, rollate nel lor Vocabolario che chiamano Haipien è può chiamarsi MARE MAGNUM. Ne hanno altre più breui, perche per leggere, scriuere, comporre & intendere molto bene, bastano da otto in decimila: è quando s'intoppa in alcuna, che loro chiamano Lettera fredda, si ricorre al

Vocabolario, come facciamo noi in qual che voce Latina che non intendiamo. Da che s'inferisce evidentemente, che non è iui più letterato colui che conosce più lettere, come ne meno qui quello, che sta più esercitato nel Calepino. Per formare tutta questa moltitudine di lettere adoprano solamente noue tratti: ma per che questi soli per tanta machina non potrebbero bastare, andarono congiungendo figure, ò lettere perfette è significatiue, l'une con l'altre, con le quali ne formano altre diuerse, è di diuersa significatione così questa linea — vale Vna: Attrauerfata con vn' altra in Cruce + vale Dieci: è postauene ± vn' altra per trauerfa alla punta d'abbasso significa Terra: 王 è con vn' altra in cima alla punta di sopra, 王 vuol dire. Ré: 王 ag giugnendole vn sinistra tra le prime due punte 王 significa Pietra preciosa: è se prima le mettono certe altre linee, 王 dice Perle: è quest' ultima che hauera da significare, ferro, rame, acciaio. non è pero regola infaillibile.

Hanno ancor hauuto rispetto nella compositione delle lettere alle significationi: è così la figura quasi quadrata, che sopra dicemmo che valeua Sole, quinta con altra poco differente, che vale Luna: si chiama Min, è vuol dire, Chiarezza: vn' altra ha somiglianza d'un porticale, chiamato Muen, è significa Porta: è vn' altra significa Cuore, quale in qualche modo imita. Hor se

questa si mette tra le due linee perpendicolari, che formano il porticale, vuol dire afflictione, tristezza, cuore, tra l'angustie della porta: è ogni Vocabolo di tristezza ha d'hauere seco il cuore. Deinde paucis, ab hoc Argumento non multum abludentibus lineis elapsis, id est sub finem Capitis, de ejusmodi Sinarum Sculptura & Europaeorum Typographia differentiâ, hæc addit: Non è però simile alla nostra, come accennammo sopra: sono le lor lettere intagliate in Tavola. segna l'Author del libro la forma che vuole, o grande, o piccola, o mezzana: o per dir meglio, da l'Opera sua manoscritta, all'intagliatore il quale fa le Tavole della grandezza delli fogli, che se gli danno; & in collando sopra le Tavole li fogli datigli al rovescio, va intagliando le lettere che li ritrova, con molta facilità & esattezza, senza incontrarsi in alcun inciampo, essendo le loro scritture, non d'all'una è l'altra parte, come s'usa fra noi mà da una sola: Et il parerci che li lor Libri siano scritti da ambedue le parti, prouiene perche il bianco di quello sta di dentro la piegatura: Fanno parimente l'istesso in Tavole di pietra con questa differenza, che nello stampare resta il campo della carta nero, è le lettere bianche: per che qui si dà la tinta alla superficie della pietra, e nelle Tavole il solo vacuo dell'intaglio. Quest'ultimo modo di stampare serue solamente per Epitaffij, Pitture, Alberi, Montagne, è cose simili, delle

quale pretendono lassiar memoria stabile , è ne hanno molti.

Quæ satis superque conficiunt ac probant *Sinenses Populos* non solum ignorare Artificium *TYPOGRAPHIÆ* quo in *Europâ* beamur : verum ipso licet essent instructi ; nihilominus tamen hoc ad vsum reuocare non posse , cum memoria incredibili opus non tantum sic foret : sed & vice centum quinquaginta *Locellulorum* , qui in *Tabernarum Librariarum* nostrarum Capsis distincti sunt , & quorum quemque Literis vniusmodi continendis accommodari necesse est ; septingentis supra sexaginta millibus aut etiam amplius , ipsi indigerent , excipiendis suis omnibus ad imprimendum *Notis* atque *Figuris*. Quin & loco Capsarum quibus vtimur , quæ tam longitudine quam latitudine , non excedunt mensuram trium pedum cum dimidio ; (vt ita vel sedentibus locove non se mouentibus *Συνέτοις* , liceat manu facile ad literas vndiquaque pertingere) oporteret vt præter altitudinem , quæque quoque *Sinarum* Capsa milliariorum duorum spatium æquaret , quo *Characterum* suorum multitudini capiundæ sufficeret. Vnde tam manifestum est quàm quod manifestissimum , illos neque *Typographiam* nobis subministrasse , neque jam
vsurpare

vsurpare valere, ob rationes jam dictas. Quin vel ideo solùm, quod antequam *Nominarij* fiant in suis *Grammaticis*, (si Grammatica dici possint,) ingrauescentibus annis, sempiterno itinere sarcinas aptare ac de vita decedere cogantur: vt ne superpondij loco adijciam, visus hebetudinem, quæ vt *Senibus* familiaris est; ita *Impressoribus* inimica prorsus.

Sed proh Iupiter! quàm longè abductus sum ab eo, quod ab initio intenderam, isto *παρεργῶν* sermonis in *Cataïnos*. Valete itaque *Sinarum* admiratores ob *Typographices*, si Dijs placeat, *Inuentum*. Valete futiles & inconsulti *Scriptores*, qui *Europæorum* bona Nomina, ac Decora vel splendidiora, *Transmarinis* hominibus imprudenter, ne dicam impudenter irrogare mauultis; quàm eorundem cum *Vestratibus* iure fieri participes. Valete insulsi eorum Patroni omnes, dum ad nostros *ELSATES AC MENTELIVM* redeo: ad illum inquam, *Héroëm*, quem non semel *Opificij* hujus diuini Authorem pronunciare contentus est vir ille grauissimus & eruditionis spectatissimæ Coryphæus *Jacobus Spiegelius*; sed quo rei veritas constaret magis, hoc inculcare voluit in eruditissimis *Scholijs* ad istos *Richardi Bartholini*, *Poëta*, *Perusini*, versus, *Libri 9. suæ Austriados*.

——— Vulcaniaque urbi

*Tormenta impellunt: monstrum damnabile Terris,
 Quod ferri lapidumque globos jaculatur & ignes
 Nube diem & Terra obtexens caligine Solem:
 Inuentum GERMANE tuum. Sic & noua semper
 Ingenia extundant varias Mortalibus Artes.*

Quibus graphicè descripsit ille, Tormenti bellici genus horrendum, quod à sono immani tonitrúque *Bombardam* vocarunt. Hinc ait: *Inuentum Germane tuum. &c.* Ad quæ sic infert scitissimus hicce Interpres: *Fato quodam germanica Ingenia ceteris præstant in Ære tractando: ut absoluta quæ cotidie edunt Opera docent: insigniter autem diuina illa IMPRESSORIA Ars, Argentorati primum, per Joannem MENTEL Schotti nostri Annum, Anno M. CCCC. XLII. inuenta testatur simul cum Bombarda: cujus Inventionem multi Monacho concesserunt: Alij quidam Petro, referente Frenico. Annus autem M. CCC. LXXX. agebatur, quando Bombardarum Tonitrua sunt reperta.*

*Τὴν Χημειοφίλῳ Βομβαρδίῳ τ' ἴσχατος αἰὼν,
 Εἰμαχε τὴν ὀφείλοσ' ὑπὸ μέγα πλὴν δ' ὀλεθεσθ'. id est:
 Cum Calchographia Bombardam atate senecta [est.
 Orbis habet: quarum hæc quàm mala, tam illa bona
 ut in *Medit. Histor. Camerarij* quidam cecinit.
 Ac ipso *Spiegelij*, Scriptoris illustis testimonio,
 quo nihil planius aut euidentius pro AR-*

GENTORATENSIBVS dici potest, res confi-
 cienda videretur: nisi quoque vocandus esset ad
 partes *Hieronymus Gebuilerus*, testis etiam in eo
 ædepol locupletissimus, qui in illa *Panegyri*,
 quæ de CAROLI Nômine insignita est: &
 quam Anno M. D. XX. in Vrbe ARGEN-
 TORATI instituit, ac Typis commisit: Vbi
Germanos in vniuersum adhortatus fuisset ad no-
 uum hoc Numen, tum primùm rerum con-
 scendens Solium, pro dignitate excipiendum,
 venerandum ac suspiciendum: mutata paulisper
 Orationis velificatione, totum atque admodum
 conquestè, se confert, in ALSATIÆ laudes,
 decoraque eximia, & præclaras dotes, maximè-
 que ARGENTORATI, necnon insignium il-
 lus Ciuium, Indigenarum æquè ac Incola-
 rum, hac volubilitate verborum: Quos denique
 gloriosos Triumphos, propitio Deo, *Argentoratensis*
Ciuitas ex hoste Domum reuulerit, hostilia Signa &
Vexilla summi Templi parietibus affixa, certissimè de-
 monstrant: Qua præterea insigni & ingenua Nobili-
 tate, præter illustres ac generosos maioris *Ædis* Ca-
 nonicos, *Argentoratum* olim polluerit, nunc quoque
 vigeat; innumera Gentilium armorum Insignia, nedum
 in maiori Templo, verum & in secundarijs sacris *Ædi-*
bus ac *Monasterijs* suspensa, planissimo sunt argumen-
 to. Fouerunt & hac *Mania* præclara indolis homines

& Indigenas & Aduenas in ALSATIA nostra olim viritim nominandos. In quorum albo IOANNES MENTEL non infimum locum obtinet, ob Calchographandi, seu STANNEIS CALAMIS excudendi libros ARTEM, quam primus ante LXXIV. Annos, in hac Urbe Mortalibus adinuenit. (etsi Moguntiaci, cuidam Joanni Fust, cini suo id acceptum ferant) Ipsi quidem vidimus Syngrapham IOANNIS MENTELII & Henrici Eckstein Argentinesium Ciniū, super certis Pactis, quibus alter alteri sese eo Tempore obligauerat causā occultius hanc Impressoriam Artem inter se primum exercendi: quæ nimium quotidiano usu, clarior reddita est novis adinventionibus. Conspectimus & illic libellum ejusdem Joannis manu scriptum, ac multis figuris Instrumentorum ei Arti necessariorum, depictum: Item de Atramento elegantissima præcepta. Quæ monumenta Joannes Schottus Argentinesis, & doctrinā & hac Arte celebris, prædicti IOANNIS MENTELII ex filia Nepos, hodie penes se illa retinet. Cujus tam præclarissimi Ingenij, ac cæterorum de re literaria bene meritorum ALSATVM nomine, tum Italia, tum Gallia vilius Barbarici notam Trebocibus nostris inurere erubescat.

Satin' clarè? (Malinkrote doctissime) Satin' ad justam meritamque fidem à Scragio eruditissimo, atque à nostro EXCVRSVS Authore

relatam ac Posteris traditam de INVENTO
 TYPOGRAPHIÆ roborandam, appositè? Ec-
 quis nunc ista, quibus nihil candidius aut sin-
 cerum magis enuntiari potest, leuabit; aut
 contrà audentior ire sataget? Sed, ô si ALSA-
 TIA cujus hîc meminit, & de qua nobis aquam
 asperxit gratissimam, superesset! Si, inquam, apud
 nos *Opus* istud extaret, in quo quidquid in hac
 ipsa *Prouincia* nobile ac singulare fuisset, foret-
 ve, curiosè describeret atque abunde explica-
 ret: Quid tuis illis *Moguntiacensibus* bellulis,
Fausto videlicet *Instituto*, *Gutenbergio Aurifce*,
 & illo humilioris adhuc sortis homine, (nam
 hunc ad manum *Faustus* habebat) *Petro Opilione*,
 fictis ad arbitrium per summam *Suorum* am-
 bitionem TYPOGRAPHIÆ INVENTORI-
 BVs jam fieret? In ea quippe *Descriptione* suæ
Patriæ, vt multos alios præteream florentissi-
 mæ Ciuitatis huiusce honores; hoc quoque,
 non vt hîc facit, desultoriè; sed studio accu-
 ratiore ac diligentiore prosequutum se iri con-
 stituit: vtpote cùm addat, se leuidensem hîc
 tantùm *Vrbis Argentoratensis Delineationem* aduma-
 brasse, quam viuus coloribus esset expressurus
 in ALSATIÆ *Descriptione*. Sed *ampliores ejus*
ornatus (de *Campana* ingenti maioris *Ecclesiæ*
 loquitur) *Alsatiæ nostræ explicandum relinquimus*,

cum hoc loci summis duntaxat labris & extremis digitis ARGENTORATVM attingere decreuerimus.

Postremus eorum, qui in EXCURSV citantur *Authorum*, est *Andreas Althamerus*, quem potius ad fidem vocis nostræ soluendam hîc appellabimus; quàm vt fusiore testimonio indigeamus. Quis enim in tanta veritatis luce atque splendore, tot tantisque Causæ nostræ vindicibus atque defensoribus ampliora requireret? Is porro vir doctus & optimè literatus; atque, vt à me laudatis & ab *Excursus Authore* prolatis, *Uvimpbelingio*, *Spiegelio* ac *Gebuilero* ætate non minor; sic *Patriæ Historiæ* cognitione nihilo inferior, *Commentario in Tacitum de Moribus & Populis Germanorum*, enarrato disertè factis generosæ ac multùm industriæ *Nationis* illius splendore ac eminentioribus Titulis, quâ Belli, quâ Pacis Artibus comparatis; celebriores sui æui de TYPOGRAPHIÆ Authore *Sententias* commemorat; Atque ab ijs quidem *Faustum*, ab illis verò *Gutenbergium* proponi asserens, concludit tandem pag. 254. *Augustæ Vindelicorum* Editionis, ad Annum 1581. institutæ: *Alij IOANNEM MENTEL Inuentorem scribunt.*

Vt autem planum sit, nullum Tempus extitisse ab *Ortu TYPOGRAPHIÆ*, in quo veritatis ejusce vices non expressæ sint, ac si per

manus traditæ; præter albos & authenticos il-
 los sine controuersia calculos eorum Autho-
 rum, qui in EXCVRSV citantur, quique non
 longè ab ipsis *Natalibus ARTIS* in lucem pro-
 dière; ipsaque tum primùm penè florente, scrip-
 sere: aduocandi sunt & Alij paulò citerioris Æta-
 tis; deinde remotioris, ac tandem hujus nostræ
 Tempestatis; siue illi Populares sint atque *Ger-
 mani*, siue alterius *Nationis*, quos paribus in
 scopum eundem, aut minimè certè contemnen-
 dis concurrere telis, quod dici solet, manifestè
 comperies. Adeo patet hanc ipsam ARGEN-
 TORATENSIBVS nullo non Tempore, as-
 sertam fuisse.

Gilbertus Cognatus Nozereti in superiore *Bur-
 gundia* natus, (cujus apud omnes juxtà bonos
 ac literatos, maxima meritò semper autoritas
 fuit, ob probitatis pietatisque, quam fecit cum
 profunda eruditione mixturam) in ea, quæ An-
 no M. D. LVIII. *Basilea* vulgata est, *Descriptione
 Gallia*, quam pro veteri *Orbis* censu, quinque me-
 tis finiri aduertit: *Rheno* scilicet, *Oceano*, *Pyrenæis
 Montibus*, *Mediterraneo Mari* & *Alpibus*, docet
 ARGENTORATVM amplissimam ac poten-
 tissimam TREBOCORVM Vrbem, CLA-
 RAM esse EXCVSSORIA ARTE: Cujus facce-
 rent INVENTORES, IOANNEM MENTEL

& *Ioannem Gutenberg*. Quod idem qui suprà *Uvimpheilingius*, in eo quod excutimus *Argumento* factus eruditior, visus est occupasse in suis contra *Romanam Curiam Grauaminibus*, dum ait. *Neque nos Religionem à Romanis accepisse paruipendimus, pro qua nos Æneas Romæ multa debere contendit. Licet è diuerso nobis illa, pro nobilissimæ excellentissimæque Artis impressoriæ, per Nostratium Argentini cujusspiam & Maguntini; (quibus verbis subaudire necesse est eosdem, quos ipse Cognatus: nam Moguntiacensis erat Gutenberg, non Argentoratensis, vt antè probatum est) sagacissimam ac vigilantissimam industriam, Inuento nonnihil debere videatur. Hac enim Arte omnes optima fidei & morum doctrina, diuersis etiam linguis conscriptæ, in vniuersum Orbem propagantur.*

Sed & ad Annum M. D. LXXXI. è consensisse virum eruditionis recoctæ atque politæ *Simonem Fabricium*, *Schola Augustana ad Anna Primarium*, propalam est: vt qui *Althamero*, (cujus laudata in *Tacitum Commentaria*, in quibus MENTELIVS inter *Authores Typographia* reponitur, recentauit,) hoc Tempore subscripserit.

Ac simili modo *Joan. Kabl. siue Calvinus, Vveteranus*, legum *Professor Heildelbergensis* peritus, ac in literis etiam alijs veterator haud ignobilis, *Jacobi Spiegelij* supra rogatam pro MENTELIO

ELSATI-

EL SATIBVSQVE sententiam confirmavit in suo *Iuris utriusque vocum Penu*, quem ex sagacissimis quibusque post ipsum *Spiegelium*, istiusmodi *Disciplina* Interpretibus confecit, & Seculo hocce quod decurrimus, incipiente proposuit ac in vulgus emisit.

Atque ut ad nostra usque Tempora, speciem istam probandi quæ potentissima est, per Loca Authorum, quæ ad rem spectant propositam, sectemur, juuat hîc quoque in medium adducere ea, quæ tantò plus solidè, quàm publicè dixit, vir nostrâ memoriâ impendiò doctus, & elegantioribus Musis percharus, *Mathias Berneggerus*, in illa *Oratione*, quam totius *Academiae* nomine, *III. Kal. Septemb. Anni M DC. XXVII.* frequenti omnis Ordinis hominum consensu, habuit ARGENTORATI, in optimi Consulis & Scholarchæ diligentissimi *Petri Storkij* funere. Neque (inquit) minori dexteritate sustinuit alteram quam dixi, rei TYPOGRAPHIÆ Censuram. Nobilissima hujus ARTIS, aliarum omnium conservatricis, ac inter Mechanicas si opus spectes, facile principis INVENTIONEM, Germanis, & quidem Argentoratensibus meis deberi; possem si id agerem, argumentis neque paucis nec obscuris, ostendere. Multi nec nescio, vindicant illam sibi (nec enim soli *Atridae* suas uxores amant) & nobis quasi desponsam sine ullo

diuortio volunt abducere : prout elegantula virgines esse solent ἀμφήεστοι καὶ ἀειμήχιοι. Sed eam nos non dimittimus.

Te vrgere similibus perfacilè. (Malinkrote disertissime.) Sed jura juribus accumulare quid necesse est ? Paucis amat expedita virtus Veritatis, non pluribus, inquit *Tertullianus* : Quæ vt sæpe discordant inter se , ita errorem redolent. Fidei sunt ea , quæ pro *Moguntiacensibus* sublesta quadam traditione feruntur ; vt & quæ pro *Harlemensibus*, (è quorum cœno hanc etiam plantam euellimus) oggeruntur intempestiuè. Non inficias iuerim sanè, Tuos illos ab A R T E non-nihil nominis reportasse ; non inuentâ quidem illa , sed exulta ætate primâ *Moguntia* : Vnde hoc loci repertam fuisse , & ducta scilicet , & *Petri Spœfferi* , hominis leuissimi temeritate insinuata Opinio , *Joanne Fausto* ipsius *Hero*, *Doctore Artis* ac tandem *Socero* , è viuis erepto . nam eo superstitè , hòc vsque audaciæ nunquam processit. Notat quippe *Fust* ipse , quibus è *Locis* , & à quo *Heroë*, hoc I N V E N T V M cæleste *Moguntiam* venisset , nec poterat æquâ mente , id T R E B O C I S inuidere. Vti plus satis in ea re huicce *Urbi* tribuere , summæ fuerit impudentiæ. Superant etiamnum *Exemplaria* permulta in rerum naturâ , quæ *Faustus* ipse im-

T Y P O G R A P H I Æ O R I G I N E.   57

pressit, aut *Opilionis* istius, sui *famuli* manu, imprimi curauit, postquam à *Gutenbergio*, vel potius à *Gensfleisch*, *Moguntia* hac *Arte* informatus fuisset. Sic enim hoc nouum isti *Negotium* inter se initio habuere: Vt *Anscarus* ille seu *Gensfleisch*, *Artis Secretis*, *Argentorati* intinctus à *Patrōno* suo IOANNE MENTELIO (velut *Aquila Libertus* à *Maccenate* quondam *Romæ*, compendarijs quibusdam *Literarum Notis* instructus est) societatem inierit cum *Gutenbergio Aurifabro*. Inde Domino surripiens se suo, cum isto *Moguntiam* aufugit. Quò per vnum & alterum propè sudantes *Lustrum* in eo cliuo, Bona omnia insumpserunt, quæ aliàs suppetebant ipsi *Gutenbergio*, antequam quidquam effectum dignum in *Arte*, valuissent proferre. Non quod tamen non illam satis bellè tenerent, ac tantum-non ejus ad summam non peruenissent: Sed quod imò in fundo apud se, solò suspirante nummo, ijs sumptibus, quibus opus haberent, amplioribus imprimendis *Voluminibus*, prorsus essent impares. Quibus in angustiis ita positis nedum torpentibus, occurrit quasi Θεός ὁ πρῶτος μηχανῶν *Ioannes Faustus*, ejusdem Urbis *Mercator* haud obscurus. Cum illo adfuerunt & Alij; quorum opibus atque fauore subnixi, societateque ac consortione recreati,

cœperunt per laborum gradus ac protelum,
 majora Opera moliri.

Cùmque illi starent calata Toreumata magno,

Et labor angustas attenuabat opes,

Artis nec poterat certos extundere fines,

Inceptum statuit jamque relinquere opus.

Consilijs tandem Fausti persuasus amicis,

Viribus exhaustis qui tulit auxilium.

Addidit ac Operi lucem sumptumque laboris

Faustus, Germanis munera fausta ferens.

Inquit Joannes Arnoldus, Bergellanus, Poëta ingeniosus; ac præter illam, qua nitet eruditionem, in historia quam extricamus, hæud tenuiter versatus, in CALCHOGRAPHIÆ Encomio, quod composuit quadraginta plus centum retro annis. Cui etiam hac in re præiuisse videtur Author ille *manuscripti Codicis*, quem profert *Rerum Moguntiacarum* Scriptor diligentissimus Nicolaus Serarius, Societatis à IESU dictæ, Prefbyter doctissimus. Hoc autem (tradit) Urbis nostræ Moguntiaci triumphale perpetuæ laudis est Præconium, quod hanc ingeniosam characterisandi Artem, non solers Italorum indago, non celebris Græcorum sapientia, non multiformis Gallorum scientia, neque callidum Barbarorum reperit ingenium, sed industriosi nobilis Moguntiaci Cives, scilicet Joannes Gutenberg, qui cum omnem Substantiam suam, propter Artis diffi-

cultatem ferè profudisset : tandem auxilio Joannis Fust, Joannis Medinbach & aliorum concuium adjutus, rem perfecit. Post quem Gudenberg, qui morabatur sum Zungen, qui locus usque nunc ejus Artis nomine nuncupatur, Petrus Opilionis, id est Scoëter ejus Gerner, Artis Impressoria dilatator extitit : Qui etiam suo Tempore multa impressit opera. Ecclesiæ Dei quanta prouenerit ab hac Arte utilitas, quis sufficienter eloqui valebit ? Dum multi Codices obsoleti puluerulentis olim reclusi Bibliothecis, nunc impressi palam modico feruntur pretio vanales. Et huc assensus est quoque Joannes Trithemius, Spanheimensis Cænobij, Diocæseos Moguntinensis, meritissimus & sapientissimus olim Abbas, inter ipsaque TYPOGRAPHIÆ Incunabula ortus ; dum in Chronico, quod de Domûs ejusce appellatione insigniuit, tangens eas Gutenbergij rerum Angustias, sic ait : *His etiam Temporibus* (hoc est anno M. CCCC. L.) *Ars imprimendi & characterizandi libros, à nouo reperta est in Ciuitate Moguntina, per quendam ciuem, qui Ioannes Gutenberg dicebatur. qui cum omnem substantiam per nimiam difficultatem Inventionis nouæ in eam perficiendam exposuisset, consilio & auxilio bonorum virorum Joannis Fust & aliorum adjutus, rem inceptam perfecit. Primus autem hujus Artis dilatator fuit post ipsum Inuentorem, Petrus Opilionis de Gernsheim:*

qui multa volumina suo Tempore impressit. Morabatur autem præfatus Ioannes Gutenberg Moguntia in Domo dicta zum Gungen, quæ domus usque in præsentem diem, illius nouæ ARTIS nomine dignoscitur insignita.

Non ergo, velut intendit Salmuthus in Guidonis Pancirolli noua Reperta, sub finem Partis poster. vbi de TYPOGRAPHIA, cum ementito fictoque suo publico Instrumento, (cujus nimis vellem nobis exhibuisset tenorem) atque anili narratione, hanc ARTEM Gutenbergium edocuit Joannes Faustus, ab eoque suppetias expertus est: Sed Faustum & Scoëfferum è contrà Gutenbergius, vel potius socius ejus Gensfleischius, qui verus Moguntia, illorum omnium in Arte ὀργανὸς extitit, si multis ijsque grauissimis Scriptoribus adeoque Uvimpheilingio ipsi credamus, qui in Præfulum Argentoratensium Catalogo, ad Rupertum, diuersum sentit his verbis, confuse quidem ac obscure subjectis: (vt vel magni Authores non omnia perficiunt, sed aliquando labuntur & oneri cedunt) verumtamen ex quibus, nullo negotio, id possis eruere: Sub hoc Roberto nobilis Ars Impressoria inuenta fuit à quodam Argentinensi, licet incompletè: Sed cum is Moguntiam descenderet ad alios quosdam in hac Arte laborantes, ductu cuiusdam Ioannis Gensfleisch, ex senio cæci. qui in domo

boni montis Gutenberg, in qua hodie Collegium est Juristarum, ea Ars completa est in laudem Germanorum sempiternam. Atque hæc sola & vnica ratio est, cur olim vnus ex Antecessoribus Urbis hujus, honorariam ei *ἑκίστη* excitauerit, & insculpserit ibidem, his vocibus: *Joanni Gutenbergensi Moguntino, qui primus omnium literas arte imprimendas inuenit, hac Arte de tota Orbe benemerenti, Iuo Uuirigis hoc Saxum pro Monumento posuit, Anno M. D. V.III.*

Ac ne fortè hîc aliquis oboiatur *ἀναβολῆς*, qui aliuorsum recedens, Cornicum quod aiunt, oculos velit configere: hanc meam de *Vimphelingio* mentem firmabo Authoritate *Bernardi Bertog*, qui in *Prefatione* sui *Chronici Elsatia* tradidit, *Diuinum libros imprimendi Artificium in Germania cœpisse Anno M. CCCC. XL. Argentinae: sed Moguntia perfectum fuisse, auxilio Joannis Gensfleisch. Cûmque illo concinunt Alia duo, vnum Gaspari Hedionis, impressum Strasburgi Anno M. D. XLIII. Aliud Sebastiani Franci, Anno 1555. Bernæ. Quod postremum sic habet pag. 215. Anno M. CCCC. XL. post natum Christum, sub Imperatore Frederico III. Moguntia in Germania Ars impressoria inuenta fuit per Ioannem Gensfleisch, Moguntinum, Quamquam eam nonnulli Argentinae prius à Ioanne Gutenberg detectam tradant.*

Quibus subjungam hominis impensè docti
 sapientisque Theodori Bibliandri locum, ex
 Commentario suo, de *Ratione communi Linguarum*
 & *Literarum*, depromptum: Quod (inquit)
 adscribunt quidam excellentissimæ rei Inuentum Cui
 Moguntino, & nonnulli quidem Fausto; & ad An-
 num circiter *M. CCCC. LII.* prorogant Ortum eius,
 inde accidit: Quod primus Inuentor excogitatam à
 se *Artem* in *Patria Moguntiam* descendens, Alijs
 etiam adjunctis, perfectiorem reddidit. Nec sui hac
 in re dissimilem se præbuit Author ille, altero
 suo, de *Partitione Temporum*, Opere.

Verum est igitur *Artis* fundamenta illius, ja-
 cta præstructaque *Strasburgi*, *Gensfleischium* cum
*Gutemberg*io *Moguntiam* portasse. Quò ejusdem
 in *Ædibus* retractata frequentius, tandem ex-
 clusa est, molimine hujus: Cujus ideo memo-
 riæ parentans alicubi *Vvimpfelingius*, hos versus
 sacrauit.

Felix Ansicare (sic enim nomen *Gensfleisch*, la-
 tinè reddidit) *per te Germania felix*,

Omnibus in Terris præmia laudis habes.

Urbe Moguntina diuino fulte *Ioannes*

Ingenio; primus imprimis ære notas.

Multum Relligio, multum tibi græca *Sophia*:

Et multum debet lingua Latina tibi.

At hic *Ansiscarus* seu *Gensfleisch*, à MENTELIO
 diuino

diuino , à quo ad *Gutenbergium* turpissimè defecerat , vt antè relatum est , edoctus ac informatus fuerat. Ad illum igitur , vt ad I N V E N T I O N I S *Fontem* , semper recurrendum est ; & ad A R G E N T O R A T V M , vt ad genuinum *Locum* , vbi ea ipsa suborta .

Hîc vnum est , quod meritò quæri possit : Cur in eorum Librorum , qui *Moguntia* excusi sunt primùm , *Subscriptionibus* ; *Gutenbergij* illius aut *Gensfleisch* Nomina non exprimantur , sed vtplurimum *Fausti* ac *Scafferi* ? Ratio est nimis mirum , quòd illi pauperrimi erant : hi diuites. At scis (Homo primarie) quodnam *Emblema* sit *Paupertatis* : vt cuius

Dextra tenet lapidem , manus altera sustinet alas. Ita sanè , volente Numine , male-feriatorum illorum quisque , pro meritis acceptus est ; vbi ex ipsis *Secreta* nouisset *Artis Fustheus*. Sic vt , qui prælargus opum vi fuisset aliquando *Gutenbergius* , ne proprio Marte quid posset aggredi , summâ rerum omnium egestate depressus sit : Ac licet tantisper recreari visus est , munere societatis beati istius *Institoris* ; nec morâ tamen abs illo , eâ mulctatus est , ac *Librariâ Officinâ* , quam de ejus præcipuè sumptibus cum socio struxerat , intenta lite propulsus , abjectus atque neglectus . (vt non dicam , hunc breui , rebus hu-

manis inde exemptum fuisse.) *Anficarus* vero , funeratis partibus illis corporis , quibus quondam Lynceus erat , & quæ maxime sunt Opus TYPOGRAPHIÆ ,

Ægrè vitam in miserijs luctuque trahendo , perfidiæ in Herum nefandæ , pœnas exsoluit.

Nec aliò utique causam *Cacitatis* hujusce retulit *Argentinenſe Chronicon* illud , quod statim à limine *Davidius* hujusce , laudatum est ; quàm ad Deorum Immortalium , ut cum veteribus loquar , iram : Conceptam videlicet ab inexpiabili proditione illâ , fraudèque , quam scelestum id Caput *Hero* suo fecerat. *Aber Gott* (inquit) *der seine &c.* Hoc est ; *Sed Deus qui nunquam perfidiam impune dimittis ; hunc Gensfleisch in pœnam suæ in Dominum infidelitatis , visu priuavit .*

Fœderis autem istius , ut & *Discidij* , quæ *Gutemberg* interuenisse cum *Fausto* aduertimus , sic rationem exponit , citato *Poëmate* , *Bergellanus* :

*Hic dum cernebant raras procedere merces ,
Sanxerunt dextris Fœdera pacta suis :
Qua Deus , aut Fortuna dabit , communia sunt ,
Æqualis nostrum sitque laboris onus .
Fœdera sed lucri rarò Concordia nutrit ,
Indiga sunt pacis , dissidioque patent .
Sic postquam Authores quæstus spes cepit habendi ,
Ad lites vertunt pectora capta lenes ,*

*In partes abeunt, sinceraque pacta resolvunt,
Et promissa cadunt, irrita fitque fides,
Cui libet ut proprijs serviret Pergula Prælis,
Et sibi multijugas quisque pararet opes.
Non tulit injustas mens Guttembergica rixas;
Testatur superos fœdera rupta Deos.
Causa fori tandem pauidi defertur ad ora:
Scribitur ac illis Dica nefanda fori.
Tempore sed longo res est tractata dicaci
Lite, hodie pendet Iudicis inque sinu. &c.*

Dic ergo, Salmuthe, unde habuisti nouissimè, Primò quidem *Guttembergium*, opulentum *Aurificem* (quem æquè alij ineptè *Famulum Fausti* confingunt) celebritate ac famâ novitiæ *Artis* inductum, & lucri abs ea manantis odore allectum, se *Fausto* junxisse; illumque indigentem suis opibus leuasse? Deinde verò, *Faustum* cum eo diuidias egisse; quæ postea confectæ sint, lato inter se *Decreto*, Anno *M. CCCC. LV.* quemadmodum tangis, meliùs dicerem, fingis? Quis enim præter te hoc vnquam somniauit? Nec mirum, si ille, quo nemo veriùs, distinctiùs aut clariùs, susceptæ apud *Moguntiam* *TYPOGRAPHIÆ Infantiam* aperuit, *Joan. Arnoldus Bergellanus*, singulari & laudato iam *Carminè* contrà cecinerit, & de ea re sub *Iudice* *litè* remansisse, notauerit. Cæterùm, hoc ipsum gra-

ue *Diuortium*, non ante Milleſimum Quadringentefimum & Sexageſimum Annum accidiſſe probabile eſt: Eo quippe Tempore, fidem adhuc ſtetiſſe, nedum amicitia ſua frigore *Fuſtin* illum percuſſiſſe, ac *Commercij* teſſeram confrēgiſſe colligitur ex *Subscriptione* jamjam notanda *Vocabularij* dicti *Catholiconis*, Librorum omnium effatu dignorum *Ætate*, (vt ego poſito non perfunctoriè calculo, auſim affirmare) facile principis: Quod quidem *Parifijs* aſſeruat, in *Bibliotheca* Religioſorum Patrum *Fulienſis Ordinis*, è qua mihi commodatum eſt à R. P. *Petro à S. Romualdo*, piſſimo & eruditionis altiſſimæ varietate notiſſimo, ac multis in vulgus emiſſis *Operibus* percelebri Viro. In qua ſcilicet *Subscriptione* (cum vna edendo huic *Libro* incubuiſſent *Gutenbergius*, *Gensſleichius* & *Fauſtus* cui ſuberat ſuus tunc fortè *Scafferus*: Vt ſi *Induſtriam* illi contuliſſent, hic miniſtraret *Impenſas* :) nec horum, nec illorum diuiſim *Nominis*, mentio facta eſt; ſed *Loci* tantum, vbi *Opus* excuſum eſt, ne qua ſcilicet inuidia inter ſe anſa, malè præberetur. Hæc autem illa eſt.

Altiffimi præſidio, cujus nutu Infantium lingua ſunt diſerta, quique nimio ſape paruulis reuelat, quod ſapientibus celat: Hic Liber egregius Catholicon, Dominica Incarnationis Annis M. CCCC. LX. Alma

in urbe Maguntina, Nationis inclytæ Germanicæ;
(quam Dei Clementia tam alto Ingenij lumine, donoque gratuito, ceteris Terrarum Nationibus præferre illustrareque dignatus est) non calami, styli aut pennæ suffragio, sed mira patronarum formarumque concordia, proportionem & modulo, impressus atque confectus est.

*Hic tibi Sancte Pater, Nato cum Flamine sacro
Laus & honor Domino, Trino tribuatur & Vno,
Ecclesiæ laude libro hoc Catholice plaude;
Qui laudare piam semper non linque Mariam.
Deo gratias.*

Fuit tempus, Malinkrote optime, cum ego metipse probarem *Subscriptionem* illam, quam laudas, ac antesignanam esse causarum omnium, quas ipse videris, *Dissertationis tuæ* de T Y P O G R A P H I A, capite 8. Sed nunc nuper eandem cum accuratiùs relegerem, & quæ ais ibidem, attentius perpenderem: quin & *Subscriptionis* hujusce, quam de illo, ut tum primùm prodeunte, nouoque, nec hactenus viso, *Literas formandi Genere*, admiratio produxit, modum, reputarem; non potui certè à me impetrare (quod pace tua dixerim) quin dubitarem de fide illius. Nec moueor *Henrici Salmuthi*, & argumenti *Operis*, & *Annotationis* etiam istius in verbis, quidpiam à te dissentientis,

(quamquam sanè, cùm ad scopum eundem collimetis, oporteret vos inuicem conuenire) auctoritate, quæ ne titiullitio quidem ducenda est: vt qui in tota illa *Appendice* Commentariorum suorum ad *Titulum XII. Guidonis Pancirolli Memorabil.* quo de *TYPOGRAPHICE* agit, vsque nugatur, ficta tradit, aut hallucinatur. Sed alijs Rationibus sollicitor. *Prodiit hoc Opus Moguntia* (tuas Tibi reddo voces) *Anno M. CCCC. LIX.* eo nimirum Tempore, quo *Faustus & Scaëfferus* hujus *Artis Arcana*, necdum in propatulum producta, alijs communicauerant, sed etiam tunc in penetralibus & secretò, remotis Arbitris, exercebant. Illius autem *Inscriptio* seu *Colophon*, ita habet: *Præfens Rationale diuinorum Codex Officiorum*, venustate capitalium decoratus, rubricationibusque distinctus, artificiosa adinventione imprimendi & characterizandi. *Quanti absque calami exaratione sic effigiatus, & ad Eusebiam Dei industriæ est consummatus, per Joannem Fust Moguntinum & Petrum Gernsheim, clericum Diœcesis ejusdem Anno M. CCCC. LIX.*

Cedro digna *Subscriptio*, si aditum haberet! Sed amabo te, primùm / (cùm ita suaue sit, vt *Faustus & Scaëfferus* eo Tempore, secum in occulto tenerent, ac Domi religiosè seruarent, hanc *Artem*) quis *Joannem Gniemborgium*, quicum & *Fausto* litis contestationem fuisse, vel *Annos* solidos qua-

tuor antè, denarrat. *Salmuthus*, eandem vulgare prohibuit interim Temporis? Ac, si non ad vsum *Ipsam* per inopiam, reuocare valeret, certè alios docere? Vt sic quoque perabsurdum sit & ἀτόν, quod in calce *Breuiarij Historiarum Trithemij*, Anno M. D. XV. *Moguntia* in vulgus elati, *Joannes Scœffer* adjecit, dum ait: *Retinuerunt autem hi duo jam prænominati, Joannes Fust & Petrus Scœffer hanc Artem in secreto, omnibus Ministris ac Familiaribus eorum, ne illam quoquomodo manifestarent, Iurejurando astrictis.* (ô egregia fides seruilis!) quoad tandem Anno Domini M. CCCC. LXII. per eosdem *Familiares* in diuersas *Terrarum Prouincias* diuulgata, haud paruum sumpsit incrementum.

Sed ad pulchellulum illud Opus, quod est *Capitalibus* verborum elementis adeo venustè ornatum ac illustratum; *Rubricationibusque*, ut fert ὡς ἐστὶν, interstinctum atque decoratum, quod certè fuit eâ *Tempestate*,

Rara avis in Terris, nigroque simillima Cygno.

Ita-ne de primis huic ARTI commissis *Operibus* id vnum est, cui inter imprimendum hæc gratia conciliata sit? Nam in istis omnibus, quæ vidi (multa autem vidi,) quorum maximam partem tenet illa

———— *Altera Regia Phæbi*
Parisus, Cyrrha viris, Chrysa metallis,

*Græca Libris , Jnda Studijs , Romana Poëtis ,
Attica Terra Sophis , Mundi Rosa , Balsamus Orbis ,
Sidonis ornatu ,*

nihil tale vnquam animaduerti . Nec nouitijs
Calchographia Temporibus , & vsum illius tum
primùm ineuntibus hominibus , *Typis* edeban-
tur *Productiores* ejusmodi *Litera* ; siue *Imperiales*
& *Bullatica* , siue *Latina* & *Romana* , (quæ vi ac
figurâ sunt *Attica* ,) siue *Tornata* , quæ cum *Bulla-*
ticis ab *Arte* inuentâ , *Triginta plus annis* , idque
ab ARGENTORATENSIBVS primò im-
pressæ sunt , & *Capitales* ideo nuncupatæ : Quod
ab ijs (ait *Godefridus Tory* , *Opere de vera Attica-*
rum , siue *Antiquarum Literarum ad Corpus humanum* ,
proportione , *scripto Gallicè*) suas *Editiones* incipe-
rent , & *Librorum Capita* ordirentur : Sed ab-
solutis atque consummatis omnino *Libris* , & è
Literatorijs Officinis amissis , pro arbitrio Pos-
sessorum , miniabantur decorabanturque *Rubri-*
cationibus , vt *commentitiæ* *Ætose* qñs verbo vtar ,
ac miro artificio , varièque non rarò ; tum ratio-
ne colorum , tum sui ipsarum , illustrabantur ; in
spatio illo nimirum , quod à *Typographis* erat re-
lictum designatùmque *Jnitijs Librorum* ; aut cùm
materiæ varietas incideret , eorum *Capitum* .
Hinc præclarus *Spiegelius* , *Enarrationibus in Stauro-*
sticon , superiùs laudatis : *Vtimur & nos hodie mi-*
nio in

nio in miniandis Codicibus, cum Literæ in eis majores non tantum ex illo, sed & ex alia materia diversi colores fiunt.

Annon inde præggrandium ejusmodi Literarum, quas à Florum figuris, quibus erant intextæ, Florentes dixere, quamvis specie Romana sint, vsus obrepfit? Et hæ Venetijs principium habuerunt, Arte & ingenio Erhardi Ratdolt, Augstensis, sub Annum Christi M. CCCC. LXXVI. aut VII. vt Capitales aliæ minores, de Romanis participantes æquè ac Tornatis, initium cepisse videntur Parisijs, industriâ Typographi cujusdam, ejus ipsius cognominis: (Erhardus Uvinsberg is erat, cujus supra meminimus) Ante quod Tempus, in vllis Editionibus Typis excusas fuisse, non conspeximus. Quod & innuunt Subscriptiones duæ, alia prosâ, alia vorsâ oratione, conceptæ, quæ reperiuntur in quodam Codice, qui penes me est, Librorum de Inuentione ad Herennium, Ciceronis Officiorum, ac Tusculanarum, quos hic impressit ibidem, quarum prior sic effertur. *M. Tul. C. ad C. Herennium Rhetoricorum libri quatuor finiunt, Transitionibus, Capitalibus Literis, ac Paragraphis distincti: nitidè, tersè ac perpolitè Parisijs impressi in vico Sancti Jacobi, juxtâ Domum Predicatorum, Anno M. CCCC. LXXVII. IV. Kalend. Novembris.* Altera verò, quæ in calce est

compacti ex hisce *Tractatibus Voluminis*, sic exprimitur.

Erhardus Ciceroniana Lectionis Amatoribus
S. P. D.

Quom tua vel Mutis tribuant eloquia vocem,

Quom tua Phœbeus Carmina dictet honos:

Nonne reus Musis & Vatribus usque tenebor,

Si tacitus Cicero prætereare mihi?

Quod Flacco Varoque fuit, summoque Maroni

Mecenas, atavis Regibus ortus eques:

Id mihi, si tennes non essent Carmine vires,

Nunc fores Eloquij Diue Pater Cicero!

Quem si Cephaleis vulgaribus annotavi

His libris, veniam Lector humane dabis.

(ita nimirum precatur, quia nouum & insolens id erat tunc *Ætatis*, in *Librorum Editionibus*.)

Nos quoque cum legeris, pretium ne quaeso relinquo,

Artificum ingenue quod meruere manus.

Pro quibus optandi, mihi si nunc copia adesset,

Tam bene pro meritis, commoda mille precer.

Quæ in causa sunt, ut existimem Subscrip-
tionem hanc primam Salmuthi, tuamque (qua-

lis cujusque sarrituræ illa sit) suppositam esse:

Neque ab ijs quorum meminit, Typographis; sal-
tem Anno in ea signato, excudi potuisse.

Fallunt nos oculi, vagique sensus

Oppressa ratione mentiuntur.

Ac Turris, prope quæ quadrata surgit:

Attritis procul angulis, rotatur.

Sine precor, Malinkrote, me talem super ea re mentem induere, vt existimem *ἡ σοφία* illam, non *Arte formulariâ* vnquam exceptam, sed *manû* exaratam fuisse. Quod & posita in *Limine* tui *Codicis verba*, quæ nobis exhibes, significant satis. Illa autem sunt: *Istum Librum dederunt ad Librariam Conuentûs Fratrum Minorum in Galilea prope Zutphaniam, Venerabiles Germani fratres Magister Hermann, & Magister Joannes Heruim de Zutphania, vt pro Ipsis & eorum Parentibus oretur, qui in Testamenti sui pagina desiderauerunt, quod in prædicta Libraria catenatus permaneat.* Non enim tanti valebat hoc *Opus*, (cujus vberimo *TYPOGRAPHIÆ* beneficio, venales essent plusquam sexcenti Codices) vt *Religiosam* hanc *Domum*, à *Moguntia* non ita longè distantem, sui caritate ac pretio deuinxisse, atque in perpetuum obstrinxisse censerî posset. Non hîc tamen diffitear, Vir magne, me aliàs audiuisse ab ornatissimis, ac *Lectiois multijugæ* hominibus, *Diuinorum Rationale Durandi, Mimatenfis Episcopi*, vnum de *primis Operibus* fuisse commissum *Typis*; non tamen ante *Catholicon Januensis*, sed *Biblia sacra*, quæ ad Annum M. CCCC. LXII. impressa sunt, inter & *Illud*. Sic vt *Librariorum*

menda profectò sit, (vt in primoribus Librorum *Editionibus* contigisse sæpe sapius agnouimus) in ea designatione *Temporis*, editi istius *Operis*: vbi punctum, quod ante Notam *x.* positum, de numero detrahit; eundem post fixum, augere debeat, hoc modo: M. CCCC. LXI. non illo, M. CCCC. LIX.

Num porro à *Fausto* ac *Sceffero* priuatim, solisque, *Catholiconis Opus* impressum sit: Num simul à *suis* Ipsorum *Doctoribus Gutemberg* & *Gensfleisch*, haud iuuat excutere: Licet ad manum sit conficere graui autoritate fidèque, *Scefferum* in *Arte* bene tantum profecisse, post citatam *Catholiconis* istius *Editionem*, quæ Notandorum hîc à me; quin & fortè omnium, aut saltem celebrium *TYPOGRAPHIÆ Speciminum*, (ne quis *Ectypas* nobis *Tabulas*, aut nescio quid aliud non multùm speciosius, nostra vitilitigando reponat & obijciat) quæ *Moguntia* instituta sunt, *Primas* habitura est, vt *Bibliorum sacrorum*, vel *Rationale Durandi*, *Secundas*: Ita tamen vt illa per *Scefferum* & *Faustum*, postquam inter se & *Guttembergium* malè conuenisset, expressa sint. Ac *Bibliorum* ecce *Subscriptio*: *Præsens hoc opusculum finitum ac completum, & ad Eusebiam Dei in Ciuitate Moguntinensi per Joannem Fust & Petrum Sceffer de Gerasheym, Clericum Diœcesis ejusdem, est consumma-*

tum, Anno Incarnationis Dominicae M. CCCC. LXII.
In Vigilia Assumptionis gloriosæ Virginis Mariae.

Atque cum plurima scribendi tam propere
Artis prouentu, Codicum istiusmodi Sacrorum
Exemplaria Joanni Fausto suppeterent: Res suas
beneacturum se, ac fructum vberem collectu-
rum putauit, (ingenij scilicet promeritalis non-
dum oblitus, aut Institoria suæ Artis pertæsus) si
ea vñum deferret Parisios. Quod statim, Uval-
chio enarrante Fabularum humani Generis IX. De-
cade, exequutus est. Præter illa quæ recitata sunt
de TYPOGRAPHIA, inquit ille hoc loci,
ex Henrici Schori Belgæ, Præpositi Suburgensis, ore
quoque accepi, Faustum quendam, (qui & ipse ante-
quam in vulgus Artificium emanaret, atque in occul-
to adhuc teneretur, non segniter Moguntia laborabat)
cum Bibliorum Sacrorum à se impressis aliquot volu-
minibus instructus esset, Parisias cum suis Exem-
plaribus, ac nouo hoc fœtu contendisse, quæstum illic
ut faceret. Ac postquam priore Tempore unicum
Bibliorum exemplar, quod totum membranâ consta-
bat, & impigri ac solertis alicujus Scribæ seu Biblio-
graphi manus assiduo labore, post longum tandem Tem-
pus, absolutum reddiderat, quadringentis aut quin-
gentis Coronatis uenisset: Faustum sexaginta, magis
tolerabili pretio sua singula coronatis vendidisse. Ac
primò non mediocris animos hominum admiratio subi-

bat, Quî factum esset, ut singula ita sibi exactè Exemplaria responderent, ut in tanto *Literarum* numero, orationis longissima serie, ac distinctionis immutatione, ne unicum *Fota*, per totum *Librum*, aut minimus apex variaret, qui in alio *Codice* non compareret; sed per omnia certissime sibi & pagina, certo item ac debito suo loco constarent, nec hujus rei rationem capere potuerunt. Cunctantibus porrò *Spectatoribus*, atque emptionem protrahentibus, suorum quædam Exemplariorum quinquaginta *Faustus* coronatis concessit: (ut à *Mercatoribus*, & ab illis sua qui venalia habent fieri solet, ut forum auscultent, & pro illius constitutione, pretium vel intendant vel remittant) tandem quadraginta *Coronatis* prostituit ac vendibilia fecit; & multo etiam minoris permisit. Cum verò qui primò mercati erant, sequentibus se multò viliori pretio, tandem etiam minimi venditos à *Fausto* libros percepissent: Atque imprimis de hoc scribendi, seu exarandi *Literas* mirabili modo, ac rei artificioso compendio quodam certiores fierent, quod hîc nimirum non longi labores, nec magni sumptus requisiti; sed omnia & singula Exemplaria simul, unâ ferè eadêmeque operâ, Arte quadam facillimâ, perfectâ atque impetrata essent: à *Fausto* falsos ac deceptos se clamabant. Itaque libros suos Quidam venditori referentes, pecunia restitutionem urgebant: quandoquidem pluris quàm dimidia: quin tribus, aut etiam quatuor justî pretij partibus cir-

cum ventos se persensissent ; atque ita quidem rependendorum nummorum satagebant, & Artifici molesti erant : ut cum Moguntiam Parisijs reuersus Faustus esset, adeo homo & illic urgeretur, ut, qua se saluaret Argentinam Moguntia transire necessum habuerit, &c.

Hæ sunt seruales solæque Fausti illius tui Artes, non TYPOGRAPHICÆ, quam Manus illustres decuit obstetricasse, non viles. En tibi Ingenium hominis, qui quæstûs gratiâ, *Libros ac Literas* sectatus est, non vlla animi magnitudine atque celsitate. Ac luculentæ Commercij ejusce nunc etiam *Reliquiæ* supersunt in *Bibliothecis* multis splendidissimæ *Parisiarum* Ciuitatis ; *Monasteriorum* puta *Carmelitarum* de *Platea Mauberti*, & *Sanctæ Crucis* de *Britonaria* : Quemadmodum in illâ quoque peramplâ, Illustrissimi Viri *Achillis Harlai*, *Prætoriani Comitæ*, ac *Libellorum Magistræ* ; Aliâque amplissimâ Clarissimi & eruditissimi Senatoris *M. H. Boucheti*, mitto cæteras ; vbi reliqua huc allatorum à *Fausto Bibliorum Exemplaria* visuntur.

Cæterum vides, Decane meritissime, tibi quàm parcè, imò nequaquam, verba illa fauere quæ cum suo *Scæffero Faustus* attexuit isti *Operi Rationalis Officiorum Diuinorum Durandi* : siue *Codicibus Sacris* : siue *Alijs*. Vera tamen hæc esse,

ac pro Oraculis æstimari Pythicis omnino debent à nobis. An si TYPOGRAPHIÆ Inuentor fuisset is *Faustus*, iustâ ambitione ritèque, nullâ non ope tentasset, vt vniuersus Orbis id sciret? Sed MENTELII industriæ ac meritî conscius erat vir bonus: Ac insuper viuebat, & aurâ adhuc æthereâ utebatur *Guttembergius*, qui ei è vestigio pudorem imposuisset, si plagiarium sic impudentem egisset.

Num feliciùs pro te pugnare arbitraberis *Ciceronis Officiorum Voluminis*, quod passim teritur, *Subscriptionem*? Habet illa: *Præfens M. Tullij Clarissimum Opus, Joannes Faustus Moguntinus Ciuis, non Atramento plumali cannâ neque aëreâ: sed Arte quadam perpulchrâ, manu pueri mei feliciter effeci. Finitum Anno M. CCCC. LXVI. quarta die Mensis Februarij.* Minimè gentium: nisi vnâ volueris idem, primos quosque *Typographos*: vel aliquos Alios admirabiliter industrios, diuersæque sortis homines, inter *Artis Heroicæ Conditores* recensere: Quòd nouas quâdam *Literarum Species*, emendatioreſve *Modos* atque *Compendia* effinxerint, ac sua cum laude *Posteritati* communicauerint. Cujus posterioris meritò generis est *Nic. Angelus Vergecius, Cretensis*. qui tam ingeniosè pinxit Græcè, vt *Manus ipsius Characteribus* efformandis pro *Archetypo* nobis

nobis extiterit , jubente illo *Musarum* oculo
Francisco I. Gallorum Rege optimo : Illo inquam
Literatorum Parente charissimo & illustrissimo .
Hinc & in *Subscriptionibus* quibusdam ea confi-
dencia ipsorum eorundem *Impressorum* , vt vel
à me *Propositis* ambitiosas magis ; Libris , quos
ediderunt , aliquando subjecerint. Audias ro-
go quid illa contineat , quæ legitur in priori Edi-
tione *Junij Iuuenalis* cum *Domitij Calderini* Com-
mentarijs : *Junij Iuuenalis* , *Aquinatis* , *Satyrarum* li-
bri *Impressi Venetijs* diligentissimè *Arte & Ingenio*
Jacobi de Rubeis , *Natione Gallici* , *VIII. Kal. Ma-*
ias : *Anno Christi M. CCCC. LXXV. Inuictissimo*
Et inclyto Duce , *Petro Mocænico*. Quid & ista , quæ
amplissimo cuidam *Operi Bibliothecæ Regiæ Na-*
uarre Parisijs assuitur his verbis : *Finit lectura*
eximij Doctoris Dominici de sancto Gemino , *super*
secundâ Parte Decretalium Libri VI. nulla *Calami*
exarratione ; sed quadam artificiosâ characteri-
sandi & imprimendi Inuentione completa feli-
citer & operata per *Magistrum Adam Rot* , *Clericum*
Metens. *Diæces.* *Anno Domini M. CCCC. LXXI.*
Die vero Lunæ ultimâ Decembris.

Inspice quoque & *Illam* , quâ *Aldus Manu-*
tius , exquisitissimus ac celeberrimus ille apud *Ve-*
netos olim *Typographus* , *Logices* ac *Physices* *Ari-*
stotelis Libros , (quos promulsidis instar , & miri-

ficæ gustationis *Ammonio, Simplicio, Aphrodisco, Porphyrio, Philopono, Themistio, & cæteris id genus ipsius ejusdem Philosophi Commentatoribus præire voluit*) in hunc modum conclusit : *Impressum Venetijs Dexteritate Aldi Manutij, Romani, Kalendis Nouembris M. CCCC. LXXXV.* Additum est ibidem : *Concessum est eidem Aldo INVENTORI ab Illustrissimo Senatu Veneto, ne quis queat imprimere, neque hunc Librum, neque cæteros, quos is ipse impresserit; neque ejus vti Inuento, sub Pœna, ut in Gratia.*

Adijciam & aliam, *Libri* cujusdam, *Nouitiorum Rudimentum* vocati, (quem *Lutetia Parisiorum* vidimus, tum in *Collegio Choletorum*, cum apud nostrum *Patinum*,) comprehensam his verbis : *Anno secundum Carnem Filij Dei, à Natiuitate M. CCCC. LXXV. ipsâ Die Sanctissimi Regis & Martyris Osualdi, quæ est V. Augusti; Sanctissimo in Christo Patre, ac Domino nostro, Sixto, Papa IIII. Illustrissimo præclarissimæ Domûs Austria, Frederico III. Romanorum Imperatore inuictissimo, semper Augusto ac Pio, nunc Colonia existente: Imperiali in Vrbe Lubicana, Arte Impressoriâ speciali gratiâ diuinâ, Animarum ob salutem fidelium Inuentâ, Epitoma istud in Partes VI. juxta Mundi Ætates, diuisum, prius alibi non repertum, Quod placuit Rudimentum Nouitiorum Intitulari, Dei adjuto-*

rio, qui supernas res, ac subterraneas feliciter, suauiter, tranquillèque dispensat, per Magistrum Lucam Brandis de Schafz, feliciter est excusum atque finitum: ut Pauperes soluere Libros non valentes, unum tantum haberent hoc Enchiridium, loco multorum semper ad manum, Librorum. &c.

Paris nominis alias innumeràs recensendo Tempus me deficeret. Ergo ne cum Subscriptiones ita se habeant, hunc aut illum Palmâ T Y P O G R A P H I C E S I N V E N T I O N I S donandum, aut eam Lubeca oriundam censebimus? Quasi verò; Ex eo nihilominus, Decane sapientissime, firmum ac validum Probationis Argumentum cum Tuis, eruere te putas, captasque fiduciam Iuris. Ac licet ex tribus his, Guttembergio, Fausto ac Scaeffero, nullum aliquem selegeris, cui soli, eximij illius I N V E N T I decus & gloriam indulgeas; Sed simul Omnibus, (quam necesse est, occupet eam vnicus) ut gloriosi laboris confortibus, & illustrata Rei Literariae Triumviris, cap. II. tuæ illius de T Y P O G R A P H I A Dissertationis (vbi Joannis Weidnabach, Conradi Bentz, & Aliorum, qui Guttembergio & Anficaro, in promouenda re Typographica cum Fausto & Scaeffero, suppetias tulere) obliuisceris. Attamen Moguntia, licet alibi prius inueniri potuisse concedas, primò illuxisse contendis cap. 22.

tuæ alterius illius, *De usu & naturâ Literarum Disceptationis*, dum ais : *De loco ita sentio. Omnium confessione certum & exploratum est, Moguntiaë demum hanc ARTEM, licet de ea cogitauisse olim aliquis potuerit, ad EXERCITIVM & VSVM perductam esse.*

Vt autem *Lubecensibus* non cesserim, (quidquid referat *Ψολογραφία*) primum *Inuentam* apud se *Typographiam* : Ita nec vobis *Moguntia* periculum huiusce primum factum esse : Sed eo post *Ortum*, nec primò fortasse *Ipsam* diuortisse.

Sed demus gratis permittamúsque, nullibi prius imprimi cœpisse : ac *Volumina* illa, & quæuis alia *Specimina*, quæ omnium prima *Typis* excepta sunt, hinc exiuisse. An ideo sequitur diuinam fuisse repertam hòc loci *Industriam*, quâ id effectum est? Negat *Philosophia*, quam certissimam ac tutissimam veritatis esse Regulam tute ipse quàm quisquam, nouisti melius. Nec *Petrus Ramus*, cultor illius egregius, in sui *Scholarum Mathematicarum Proœmij* libro 2. Nec *Theodorus Zuingerus* in amplissimo *Vitæ humane Theatro*, *Purbachium* in *Tabulis* ambo sequuti, *Typographia Inuentionem Moguntiaë*, (licet primum omnium, quod saltem crederent, impressum ibi *Opus* fuisse existimarent) retulerunt : sed *Regio-menti Borussorum*.

Narrat vir ille ornatissimus, fideique antiquæ ac reconditoris doctrinæ Titulis meritò commendandus, *J. A. Scragius* (quem honoris causâ, hîc iterum nominamus) *capite 9. sui de TYPOGRAPHIÆ INVENTO Tractatus*, tum ARGENTORATI cùm alibi, etiamnum *Libros* reperiri rudissimè impressos, & qui *Paginarum Numeris, Quaternionibus, Annique* insuper quò absoluti sint, *Notatione* careant: Vt de primis eos esse *Tentamentis MENTELII INVENTORIS*, non dubitandum sit. *Nihil ad me*, (inquit *Mâierus*, *Libro* suprâ laudato) *Moguntini, Harlemenses, nec Alij; sed Veritas* quæ defendenda est. ARGENTINENSES non sibi soli TYPOGRAPHIAM deberi affirmant, sed tot docti in *Germania*, & communis omnium sententia. Monstrantur adhuc *Libri primis Typis Inuentoris excusi*, velut est ille, qui *Basileæ, in Bibliotheca Academica* reservatur, qui non est eius perfectionis & elegantia, quæ nunc habetur. Idem confirmat non unus aut alter, sed centies mille: & Nemo contradicere potuit unquam verè, vel hanc laudem sibi vindicare.

Sed & ex *Uvimpelingio* notatum est, multâ suis MENTELIVM Typis Opera illustrasse: Ac *Parisijs* etiamnum copia est nobis in quibusdam *Bibliothecis*, prægrandis illius & *Arte*, quæ

nondum prouectâ tum erat *Ætate*, tarda ac hebetè, (vt res quæuis, multò minùs perfectâ, cuiusmodi est T Y P O G R A P H I C E, simul incipere atque absolui nequeunt) plus fortasse *XX. Annorum Operis*, Decem nempe *Tomorum* multò ingentium ac *regali Folio*, *Vincentij Beluacensis*; *Typis Heroïs illius primùm commissi*, Annoque M. CCCC. LXXIII. emendatè finiti: ac proinde *priore* quàm *Tua* vel *Prima* sint, *Tempestate* incepti: si (vt tandem fuère) non ad summam perducti. Sed & commodùm meminisse oportet *Vimphelingij* ejusdem verborum, quibus habet M E N T E L I V M hac *Arte* florendo, dum *Rude* tui in ipsa nondum essent donati, vt jam delibauimus, opes maximas congestisse, prouentu *Novitatis* istius, quæ illi cum nullo tunc erat communis. Vt ex his quoque concludendum sit, rectè *Principia* T Y P O G R A P H I E à M E N T E L I O deducenda esse, ac illum eundem P R O T O T Y P O G R A P H V M audire, & haberi debere. Quis neget hæc? Nemo vnus mehercule, nemo; Nisi qui malâ ductus ærugine maleuolentiâque offusus, ea, quæ diximus, susque deque habuerit, & Solem ipsum lucere mero meridie negauerit. Ideoque in *Fausto* tanta audentia non fuit, vt excusis, vti jam monitum, *Operibus*, quibus præ-

fuit adscribi voluerit , non dicam *Moguntiam*
Artis Impressoriæ Inuentricem ac elimatricem pri-
mam fuisse , (vt eo fatis functo balbutijt *Scæf-*
ferus , ejus aliàs *Puer* , seu *Famulus*) sed nequidem
 TYPOGRAPHIÆ *Authorem* se esse. Excute
 si placet omnes *ἑταῖροι* , tum hic à me pro-
 latus , cùm à Te , in tua doctissima de TYPO-
 GRAPHIA *Dissertatione* , eorum nempe *Libro-*
rum , qui ante hoc *Tempus* , in vulgus emissi
 sunt. Adjunge *his illam* , quæ *Diui Hieronymi*
Epistolis , Anno M. CCCC. LXX. *Moguntia* im-
 pressis à *Petro Scæffero* , *Henliso* laudato & *Ioan-*
ne Fausti filio : Quarum Exemplar reperitur *Pa-*
risijs , in *Bibliotheca* celebri illa nobilis *Abbatia*
sancti Victoris . Ipsamque demum , quæ Li-
 bris *Sancti Augustini de Ciuitate Dei* , Anno
 M. CCCC. LXXIII. ibidem procusis , & in *Re-*
gia apud nos seruatis , adnexa est : Nihil animad-
 uertes prorsus in *Jllis* , nec in *Alijs* multis no-
 tæ congeneris , quas percurrimus oculis , quò
 meritò glories. O infelix *Moguntia* ! si tibi
 TYPOGRAPHIAM non valentioribus adstru-
 xeris fundamentis : non alijs rationum ponde-
 ribus atque momentis ; non denique meliori-
 bus *Plagij* à te commissi crimen turpe , amoliaris
 Defensoribus. Nec *Petri* istius , qui te primus
 præfractè *diuinæ Artis Inuenta* gloriâ nec me-

rita cohonestare ausus est , temerarijs *Subscriptionibus* vnquam vrgebis magis. Neque quoque tu *Fauste* , qui , te minimè cogitante nendum expetente , *Inuentoris* honore decoraris à tuo illo *Hectore* , hoc est *Scaëffero Nepote* , ἀλκίως ἀπολογίῃς diffluente *Gerrone* , ac suo vel ipso *Parente* jactantior , ac putidior *Ostentatore* : vt hoc *Hyperbato* , quod *Trismegisti Opusculo* , de *Potestate & Sapientia Dei* , Interprete *Ficino* , velut impurum *Centonem* pretiosis vestibus , vel vilem pannum *Purpuræ* attexuit , conspiciere est : Vbi *futilissimus* ac *Rerum inanissimus* ille *Susfenus* se ita miratur ac effert ridiculè : *Desideratissimo CHRISTI IESU Optimi Maximi auspicio vel maximè fretus , extremam sanè quàm lepido huic Opusculo manum imposuit Spectatissimus ille vir , Ioannes cognomento Opilioni , primarius Cuius Metropolitana Urbis Moguntina : felicissimâ eorum propagine satus , qui diuinam ferè Calchographiæ Artem propitijs Fatis inuenerant Anno Virginei Partus M. D. III. Octauo. Eid. Aprilis. Proinde Lector Vale , Siquidem lecta boni equique consulueris : (quanta arrogantia , quanta verborum inanitas & insolentia !) sin minus efficiat pientissimus indulgentissimusque Parens ille Deus , è vestigio respiscas. Iterum atque iterum vale , humanissime Lector . Impressum atque expletum est diuinum præsens Opusculum , in nobili Vrbe Moguntina*

*sina, Artis Impressoria Inuentrice Illuminatriceque prima, cia stultissime? per Joannem Scaëffer, Anno Domini M. D. III. in Vigilia Palmarum. Non vanissimâ inquam illâ, ac in tuis Tuorumque laudibus profusissima ἡρώδης, alijsve mone-
tæ similis, quas legimus, ex Officina tua manantibus, Quintæ relationis vel ultrâ, Jus obtinui-
sti, à quo scilicet nulla amplius Prouocatio fieret: cum non ἐν ἀγορῇ, vbi ἀπολογία oportet, id pro-
nuntiatum sit; sed in Typographείο, seu in um-
bra prolatum / Atque abs eo, qui non longiùs
Artis qua de agimus, arcessit Ortus, quàm
à Tempore, quo clàm primùm Moguntiam irrep-
sit, hoc est Anno M. CCCC. L. Vt ex ista om-
nibus nota, peruulgatâque Subscriptione, quam
Historiarum Trithemianarum Breuiario: Ac illi
quoque, quod Ecclesia Mindensis est, subje-
cit, probatur euidentissimè, quæ sic habet: *Im-
pressum ac completum est præsens Chronicorum Opus,
Anno Domini M. D. XV. in Vigilia Margare-
ta Virginis, in nobili famosâque Urbe Mogunti-
na, hujus Artis impressoria Inuentrice primâ, per
Joannem Scaëffer, Nepotem quondam honesti viri
Joannis Fust, Ciuis Moguntini, memorata Artis
primi Authoris. Qui tandem Imprimendi Artem
proprio ingenio excogitare specularique cæpit, Anno
Dominica Natiuitatis M. CCCC. L. Indictione XIII.**

Regnante illustrissimo Romanorum Imperatore, Frederico III. : Prasidente sanctæ Moguntinæ sedis, Reuerendissimo in Christo Patre Domino Theodorico Pincerna de Erbach, Principe Electore. Anno Domini M. CCCC. LII. perfecit deduxitque eam, (diuina fauente gratia) in Opus Imprimendi ; operâ tamen, ac multis Adinventionibus Petri Scæffer de Gernsheim, Ministri sui que Filij adoptini : Cui etiam Filiam suam Christinam Fustin, pro digna laborum, multarumque Adinventionum remuneratione, nuptui dedit. Retinuerunt autem hi duo prænominati. Et cætera, quæ suprà relatâ sunt : Nam leuium & inanium verborum semper ambitum quærit, nihilque non proponit Iactator ac venditor ille, in omnibus penè Librorum à se procusorum Subscriptionibus, quò de suis Suorumque laudibus ac meritis, mendacia pro veris, pro grauius ludicra infundat atque persuadeat. At enimvero constans est Opinio, jam vsque abs illo prioribus ducta Temporibus : eaque & Germania vniuersa, & etiam Europa firmata consensu, Locis que Authorum omni exceptione maiorum luculentis & innumeris, atramento temperato velut & calamo ; quin & chartâ dentatâ, vt loquitur Cicero, expressis, inculcata / hanc resupinè scribendi Rationem nimiam miram, incredibilémque, Anno M. CCCC. XL. inchoa-

tam fuisse. Itaque mellitus es ac urbanus valde, *Scaffere*, dum sic ultro Fidei vniuersæ repugnas, solusque contendis solum duobus post *Lustris*, eam *Moguntia* à *Tuis* tentatam, ac *Biennio* tantum inde perfectam. Quò *Diploma* adducis vanitate à Te refertum, fucòque oblitum, nec nisi specie candidum atque sincerum, quod ab *Arte* inuenta *Septuagesimo* supra *Sexium Anno*; *MENTELIO* verò, eadem à *Frederico* affertâ atque confirmatâ, *Quinquagesimo Quarto*, eblanditus atque emendicatus es à *Maximiliano*: Dum *Linium* à Te impressum (eò siquidem rectâ *Privilegium* dirigitur) vœnalem habere priuatim cuperes. Vbi Propositis ac Postulatibus acquiescens tuis vt moris est, *Cæsar*; seu potius ipsius *Rescriptorum Officiæ Præfectus*, Vir magnificus *Quæstor* ejus nomine; Hæc ait: *Maximilianus* diuina fauente gratia, &c. *Honesto ac fideli nobis dilecto Ioanni Scaffere, Calchographo Moguntino* Gratiam nostram *Cæsaream*, & omne bonum. Cum sicut docti & moniti sumus fide dignorum testimonio, *Ingeniosum Calchographiæ Inuentum*, Authore Auo tuo, felicibus Incrementis in vniuersum Orbem promanauerit: & ferè omnes *Calchographi*, non modò per *Imperij Ditionem*: sed alia etiam *Regna*, *Gratiâ* seu *Privilegio*, de non *Imprimendis Libris* ex *Officiâ* eorum manantibus, secundum

vim obtenti privilegij gaudeant, ne eorum irritus labor fiat &c. Datum in Oppido nostro Uvels, Die decima nona Decemb. Anno 1518. Vbi iterum mihi ad te conuerso, *Moguntine* mi homo, animus est exclamare cum Virgiliana Iunone,

*Egregiam verò laudem & spolia ampla refertis,
Tuque Puerque tuus, magnum & memorabile
Nomen!*

Ain' tandem, putásne vanâ tuâ prædicatione, atque hoc potenti quasi Ariete, inuictum Veritatis robur, tractæque per Tempora fidei certissimæ Argumenta suffringere? Ain', inquam, putásne aliam te posse gloriam decerpere, quàm *Typographices à Moguntia* (vbi à *Gensfleisch* edoctus) per Orbem *Propagationis*? Quid enim aliud sibi voluñt hæc verba: *Cum Ingeniosum Calchographia Inuentum, Authore Auo tuo, felicibus Incrementis in uniuersum Orbem promanauerit*: Nisi quod fueris *Author* equidem *Progressus & Incrementorum*; Sed inuentæ jam *Artis*: seu clariùs, Te ipsam jam natam vbilibet dispersisse atque propalasse. Quam Tibi laudem, aut *Puero tuo*, *Petro illi Scæffero*, (quem perperam volunt *Quidam*, *Typos fusiles* induxisse, ac *Protomalybdographum Moguntiaci* extitisse) cum pluribus Alijs communem non inuidemus.

At vitilitigabit aliquis, *Hypallagem* esse in ver-

bis; Sicque Te semper habere, quod efficitur deperit ac sectatur stultissimè *Nepos* tuus, ἑσθ' ἑσθ' τιμωρεύμενος ideo ille *Scafferus*.

Sed inspicere precor, quid *Lege septima*, *Tiuli xxvi. de Diuersis Rescriptis & Pragmaticis Sanctionibus*, *Libri i. Codicis* edicatur. *Uniuersa Rescripta*, siue in personam *Precantium*, siue ad quemlibet *Iudicem* manauerint; quæ vel *Annotatio*, vel quævis *Pragmatica Sanctio* nominetur, sub ea conditione proferri præcepimus: Si preces veritate nitantur. Nec alium fructum precator mendax *Oraculi* percipiat impetrati, licet in *Iudicio* asserat veritatem; nisi *Quæstio fidei* precum, *Imperiali beneficio* monstratur inserta.

Alijs ergo nunc, *Fauste*, solidioribus hisce ac præsentioribus *Partium* tuarum vindicibus est opus, si tuis *Deam Typosinam* Penatibus accendere volueris: Sin minus, (vt Cælo sanè *Luna* deduci potest faciliùs) præpostera ambitione illius *Tuque* tuique moueri absistite. Nolim tamen, *Vir bone*, eâ modestiæ laude fraudari Te; Quod in fine *Operum*, quæ Te curante atque al- laborante procusa sunt, *Metropoli* tuæ, (quam *Typographices* datæ consciam apud se neutiquam noueras) hunc honorem deferre, ac vnâ simul & eadem fideliâ Tibi attribuere non sategeris. Sed nihilominus tamen apud omnes nunquam non infimulandus existes, ac ingrati animi cul-

pæ semper accusaberis : Quòd nec *Gutenbergij* puta, nec *Gensfleisch*, *Magistrorum* in *Arte* tuorum / Nec INVENTORIS ipsius & PROTOGRAPHI (quod vnum fileri non potuit, absque piaculo graui) mentionem feceris. Quod toties quoties mecum ipse perpendo, ac dolo malo quæsitum de tanto *Heròe* silentium recogito, semper iniquè fero profectò, vt ex necessitate debeo, ac indoleo plurimùm, quòd apud pleròsque singularis in Disciplinarum Studijs ingenuarum commendationis, præiudicio fuerit primo TYPOGRAPHIÆ Authori. Sic vt licet post multa Annorum Curricula, per quæ Filijs & Nepotibus suis non Verba, sed verbera pro *Patriâ*, nobilissima, &

— *grauè Martis Opus*, —
vt plurimùm, studio fuère, *Exoriar* ipse hodie illûs (præfiscine dixerim) ex *Offibus ultor*, tam inuidiosæ taciturnitatis : clamem, postulem, implorem Deûm atque Hominum fidem. Nec enim ego qui Literatæ propiùs Militiæ addictus sum, tot vexatus *Sermonibus*, auitæ nostræ Laudis honores transuersum non tantùm agentibus; sed & immeritis mancipientibus : Tot inquietatus *Objectionibus*, nulli alij fundamento innixis, quàm aut *Vulgi* erroribus : Aut insubidè propositis *Adriani Iunij* Fabulis, & puerili-

bus Nanijs: Aut puris putisque *Scafferorum* sy-
 cophantijs, quiui me continere; somnóque in-
 certi *Splendidissimum Decus Patrium* ita desere-
 re, quin jam tandem reponerem, atque coge-
 rem tum hosce, tum illos, *Moguntinenses & Ba-*
tauos eam, quam hactenus male sibi arrogarint
 de ARTE Victoriam, cum pudore ac infamia
 reuomere. Ingentuorum ac Liberalium semper
 hominum fuit, Animi dotes excelsas & Acta
 præclarè vel in Hoste laudare, fateri, publica-
 re: *Fausti ac Scafferorum*, velut agrestium &
 Opicorum, minimè: qui dum probè consci-
 rent, Vnde, & à Quo TYPOGRAPHIA ve-
 niret: (cùm *Gutembergus* ac *Gensfleisch*, qui *Mo-*
guntiam furtim hanc pertulerant, se Orbi de-
 disse non dicerent) subtricerunt tamen *Autho-*
rem, ac insinuare conati sunt, non voce tan-
 tum in *Colloquijs*; Sed & positis in fine *Operum*,
 quæ ediderunt atque vulgarunt *Adscriptionibus*,
 atque *ad Lectorem Monitis*, hanc à se manasse.
 O effrenatam audaciam! quam nequidem ipsa
Codicillaris *Authoritas Frederici Caesaris*, quæ vi-
 rum eximium, IOANNEM MENTELIUM,
 Anno M. CCCC. LXVI. REPERTOREM
Artis agnouit; & suffragante veritate, non tam
Placito quàm *Libro* in futurum asseruit, repri-
 mere valuit ac obruere. Ipse namque aduertens

homo sublimitate mentis , animique vigore , non minus , quàm Nobilitate atque Generis claritate præcellus , *Moguntiam* ac *Suos* , *INVENTI* istius gloriam solennem , sibi vni debitam , proteruè ambire : non palàm quidem & apertè , sed versutiâ & *Arte* ; Séque nequidquam , quò eo discauerent , multoties clamasse , ac etiam quiritasse , *Imperatorem* adiit ,

———— ipsi memorat *Nomenque Decusque* ,
Quidve petat , quidve ipse ferat .

qui utique diu cùm pluribus , ex quo de *Arte* tam mirâ rumor incessisset , quæritarat , Cujusnam hæc esset . (nam *Typographica Moguntinenses Opera* , siue post *Discidium* inter se , siue antè ; non designabant *Authorem* illius , in *Editionum* suarum *Subscriptionibus*) Vti cùm esset is ipse supremus Arbiter , suæ causæ *Vindicem* agere , non indignum duceret , & impotenti *Vrbi Suisque* , frenos iniicere non refugeret . Annuit *Cæsar* libenter , iussitque hunc ipsum ,

Cui nec deformes obscuri sanguinis Ortus :

Nec sine luce genus ,

incomparabilem Virum , solum *INVENTOREM* audire , Interdicto perpetuo , ne quisquam deinceps illius Personam temeriter assumeret ; Eoque nomine , *Capiti gradientis Aurei LEONIS* , qui in Scuto ipsius *Gentilitio phænicei coloris* , depictus

ctus erat, super imponi præcepit CORONAM, & illam *Auream*: Quemadmodum etiam *Jllius*, qui, pro more *Imaginum equestris Ordinis* hominum *cassidis Apici* accumbebat, *pennarum crectarum Fasciculum*. quibus ille consultò, palàmque (vt nihil de Insignibus ad laudem Viris, obscurè nunciari oportere, aiebat) visus est voluisse MENTELIVM, qui singularem illam *Scriptionis Speciem*, quæ PENNIS innuitur, *Litterarum Formis ac Typis* subtilissimè, ac cum miratione Inuentis (quò nunquam *Priorum* penetraverat Ingenium) produxisset, CORONA PENNISQUE, velut in ea re Principem; vt Spicis Veteres *Frugum Deam*, redimire. Sic *Domitianus Statium*, ob Carminis præstantiam honorificè coronavit: Sic etiam *Ottomanus* Turcarum Dominus *Gentilem Bellinum*, Ciuem *Venetum*, ob pingendi Artificium, equestri dignitate ornatum ad suos remisit. Quod FREDERICO sanè non minori gloriæ cessisse putandum est, quàm *Scipioni* quondam *Romano*, quì ad *Monumentum* suum *Ennij* Statuam: aut *Asinio Pollioni*, qui in *Bibliotheca* sua, ipsam *Varronis* imponi iussere.

Ac quamvis Rei familiaris exiguitas, bonæ mentis utplurimum soror atque contubernalis, (in quam, perficiendæ atque ad summam du-

cendæ, admirabilis *Artis* ardore MENTELIVS incurerat) in *Frederico* debuisset expetere *Lyсандri* in *Antilocho* Poëtam eximium, cui pileum argenti plenum retribuit, potius animum: quàm *Ejusdem* in *Niceratium* Poëscos utique non vulgarem Artificem, quem Coronâ donavit: Maluit tamen æternis semperque virentibus gloriæ titulis & honoribus fruisce, gaudere, beari; ac illo munere dignitatis illustri, *Majoribus* & *Posteris* præluce suis, quàm fluxis opibus non carere.

Fabulæ fuit cum suis, risuque *Moguntia* tunc Temporis, nec ut Plebeiam decebat, mutire ausa est; donec elapsis ab emissio in MENTELII gratiam Imperatorio *Rescripto*, VI. Annis, depudescere cœpit *Petrus Scæfferus*, in *Editionum* suarum plerisque hinc inde consarcinatis pro *Moguntia Subscriptionibus*, fallaci assertione & mendacio, Veritatem; ut & propriam MENTELIORVM hæreditatem decoquentibus: Cujus generis est illa, quæ legitur in fine Codicum *Æternæ Sapientie*, *Editionis* secundæ *Moguntinensis*, ad Annum M. CCCC. LXXII. initæ, quos hîc etiam in nonnullis *Bibliothecis* inspeximus. Concinnata est autem illa, partim ex ea, quæ affixa est primæ eorundem *Librorum Editioni*, antea relatæ: partim ex *alia*, quæ *Catholiconi* toties

indicto, subjecta est / & quâ quondam erectus, ac meritò incitatus *Artis INVENTOR* heroïcus, *Fredericum III.* humanum tunc *Jouem* vocavit clamore Veritatis. En series ipsius: *Præsens hoc Opus præclarissimum, almâ in urbe Moguntinâ inclytâ Nationis Germanica, quam Dei Clementia, tam alto Ingenij lumine donoque gratuito cæteris Terrarum Nationibus præferre, illustrareque dignata est, artificiosâ quadam adinventione Imprimendi, seu Characterizandi, absque ulla calami exaratione sic effigiatum, & ad Eusebiam Dei est industriè consummatum, per Petrum Scæffer de Gernsheim, Anno Dominicæ Incarnationis M. CCCC. LXXII. in Vigilio Matthiæ Apostoli.*

Quæ tamen abunde, vt nec similes, cùm ad ambitiosum pro *Moguntia* palatum non faceret, & rem pro arbitrio non exponeret: In alijs postea non adumbratè id egit, sed absolute clarèque: Velut apparet in illa, quam *Iuris Institutionibus* apposuit, Anno M. CCCC. LXXVI. Atque in altera, quam *Sequenti* proximè, *Decisionibus DD. Rota.* quarum vtriusque, pererudite Decane, meministi notato *Capite*. Nec Tibi soli, fatemur, fucosæ fuère atque fallaces tam bellæ, solâque specie candidæ *Inscriptiones*; sed multis pariter Alijs, authoritatis non tenuis *Scriptoribus*, quos hîc appellare non necesse est.

Atque id sanè moleste nostrum INVENTOREM tulisse, valdeque excanduiffe non ambigerrim / hominem videndo tam planum, tamque perfrictæ frontis & leuem : tam, inquam, audacem, duri oris ac impudentem ; vt neque *Formali vindiciarum Authoritati*, neque iustis pro *Argentorato* Rationibus : quin nec propriæ, quæ non poterat non ipsum redarguere, Animi conscientiæ acquiesceret.

———— *Adco Immanis gloria falsi*, hunc ipsum hominem ambitiosum vrebant ! Sed vno abs illo tantum non Anno, nulli vnquam secundus demerendis hominibus Sortis & Æui cuiusque mirabili *Compendio Scribendi*, seu *Litteras* celerrimè confingendi excogitato *Artificio* MENTELIVS, plenus Annis, Honoribus & Liberis, (quæ Argumenta sunt planissima benevolentiaæ cælestis) humanitate *Strasburgi* exutus est, ac propter virtutem Cælo receptus, priusquam Bambalionis istius, Decus sic suum collutulare nitentis, jactantiam refrænare posset, ac audaciam retundere : vt ex vetusto Codice, *Liber pulsum Mortuorum* appellato, Cathedralis Ecclesiæ, quam ~~monaster~~ vocant : superbæ inquam, istius Ædis, quæ magno suo merito inter Miracula recensetur Orbis, quò ab omnibus omnium Ordinum hominibus, vt in ma-

gnifico, eoque digno Mausolæo perhonorificè
sepultus est / patet, eâ nimirum Formulâ, quam
ad me misit Vir magnificus, & Ætatis nostræ
gloriam exornans suis virtutibus, *Gaspar Ber-
neggerus, Matthia* illius jam nominati filius: *Item*
obiit (ea ipsa est) *Dominus IOANNES MEN-*
TELIVS IMPRESSOR, Sabbato post Conception-
nem Virginis MARIÆ, Anno M. CCCC. LXXIIX.
Et factus est ei pulsus cum Campana magna, Domi-
nicâ sequenti. Qui quidem Pulsus ingentis Campa-
na illius, fiebat tum tantum denatis Principi-
bus, aut aliquâ Dignatione ac meritis, supra
profanum vulgus euectis hominibus. O feli-
cem fortunatamque tanto Ciue *Strasburgum* ! ô
mirificam, vt olim *Argenti*: (à quo Tibi nomen
est) sic Ætate Majorum, promicondam *Litera-*
turæ formalis, quæ *Procuratore* hoc ipso eruta
est, ac per *Orbem* dispersa ! O pietaticultricem
summopere *Gentem*, quæ Fatis functum *Semo-*
uem, & jam *Indigetem* supremis honoribus, Cam-
panæ nempè majoris, seu ærei Vasis imma-
nis Augustissimi *Templi Beatissimæ Virginis*, in-
genti pulsu atque boatu, quò videlicet Chri-
stiani Deo Opt. Max. cultum exhiberi ; &
Vota ac Preces, quæ fiunt pro Mortuis atque
funduntur, in altum euehi efferrique, opinan-
tur / *Pompa ferali, Exequijs & Laudatione fu-*

nebri prosequuta sis : Hisque confectis etiam curaueris *Instrumentorum* , quibus *TYPOGRAPHIÆ* qua fingendæ qua tractandæ , vsus is *Heros* fuisset , *Figuras ipsius Lapidis sepulchrali* exsculpi ; vt his , quasi digitis monstraretur , inibi *Ossa* quiescere , tam stupendæ & à nulla non *Ætate* mirandæ *INVENTIONIS Authoris !* Sed quidquid id est , quod in gratiam istius perhumaniter effecere hi Ciues , non tantum est sanè / quin hoc *INVENTVM* cæleste non superet suum. Et verò , si *Philtatus Athenis* Statuâ donatus est ; quia *Glutine* Libros continendi rationem dedisset : si *Mentor* , & *Apelles* : si *Polydectus* & *Protophenes* , tum pingendi cum sculpendi præcellentes Artifices , ideo diuinis celebrari laudibus meruere , quòd illustrium Simulachra Virorum & Imagines , graphicè formarunt ac lepidè ; Quid potuit huic nostro condignum *MENTELIO* decerni ? qui non *Libros* vt ille , modum compingendi ; sed eosdem miro Artificio effingendi : Non vt hi , mutas Corporum figuras , inanes , parumque admodum profuturas ; verùm eloquentes & solidas , minimeque mutabiles Animorum Icones , necnon præclarissima Ingeniorum Monumenta , beneficio *Typorum* , quos *Prior* suggessit , exprimere docuit , & intermorituris nunquam Chartis , (qui-

buscum venerabile Nomen suum victurum est) Æternitati consecrare? Absit tamen, ô splendidissima & florentissima ARGENTORATENSIVM Ciuitas! vt non in eo Te non gratissimam dicam, quæ omnibus inclytissimæ Claritudinis Decoribus *Ciuem* tuum ornasti, Posteritatique meritissimè commendasti. Hinc etiam ab *Arte*, cuius PRINCEPS is fuit, ducto Nominè, simplici quidem ac nudo; verùm perhonorifico, & *καὶ ἐξοχλῶ* dicto, Te volente, indictus est proximè superiori *Epigraphe*: Sicut *Virgilius Poëta*, qui *Poëtarum Rex* extat. Vt qui nempe cùm viueret, solùm teneretur amore Virtutis, non ambitione duceretur inani,

Pieriam tenui frontem redimire Coronâ

Contentus, famæ nec dare vela suæ,
 Vt apud *Martialem Imperator* ille. Sed nec speciosius se gerere amauit, in ijs, quas illustrissimè ac ornatissimè moderatus est, *Impressionibus*, haud vnquam sine diuinitate dicendus noster MENTELIVS. (nam perfectò tam pulchro INVENTIONIS suæ Opere, non statim hic destitit, sed porrò perrexerit, ac diu incubuit diuinæ huic ARTI, quam vel *Reges* ac *Duces* nonnulli, *Alique* celsioris Statûs homines non solùm venerati sunt; sed & manibus tractauerunt: Vt de *Sicilia* quodam Rege, procedam

ordine : de *Henrico III. Francorum & Polonia* ;
 (cujus hîc Prælum perelegans & expeditum

———— nobis hæc Otia cudit)

De *Ludovico XIII.* Eorumdem atque *Nauarra* :
 deque multis Principibus inuictissimæ *Saxoni-*
ca Domûs , alijsque Magnatibus , atque Tetrar-
 chis : De *Marco Musuro* , *Janoque Lascare* , *Proce-*
ribus Imperatoria Græcorum Stirpis : De Episcopis ,
 & Præfulibus enarratur. Adijciam his demum
 Consistorianos Comites , ac Supremæ Curiaë
 Præsides , *Budaos* , *Ranconetos* , Iuris Antistites ad
 miraculum eruditos , quibus aliquando non in-
 suaue fuit se quoque *Typographicis* apud *Robertum*
Stephanum Operis permistos agnoscere , ac singu-
 lare hoc Negotium apud eum exercere , cui ,
 vt Illustrissimus edicit *Thuanus* , ob acre Iudicium ,
 diligentiam accuratam , & A R T I S ipsius ele-
 gantiam ; non solum *Gallia* , sed vniuersus Chri-
 stianus *Orbis* plus debet , quàm cuiquam fortis-
 simorum belli Ducum , ob propagatos fines ,
 Patria vnquam debuit : majusque ex ejus vnus
 industria , quàm ex tot præclare bello & pace
 gestis ad *Franciscum* , (primum scilicet) decus
 & nunquam interitura gloria redundauit. In
 ijs inquam suis *Impressionibus* , Vir frugi atque
 modestus I O A N N E S M E N T E L I V S , ne ver-
 bulum quidem adjecit , quô planè mirandum ,

ac ter-

ac tergeminis tollendum honoribus TYPOGRAPHIÆ *Artificium*, à se proficisci referret atque contenderet. Nec ideo tamen putarim honori suo litatum minùs. At quid enim inepto ac incongruenti id loco, cum phaleris affectare?

*Ipsa quidem Virtus pretium sibi, solâque latè
Fortuna secura nitet, nec Fascibus ullis
Erigitur, plausu-ve petit clarescere vulgi:
Nil opis externæ cupiens, non indiga Laudis,
Diuitis animosa suis, &c.*

enses tamen, ô Moguntiacæ, hoc, idoneo velut instrumento, jus tibi solidum ex animi sententiâ, contechnatum iuisse, tanquam Te D I X I S S E, sufficeret, tuâque valeret in eo fine ratione Authoritas. At toto cælo aberras, mi homo: vti jam mirum sit, quàm aptè conueniat in Te, quadrètque plagosi objurgatio Ius Agazonis apud Anianum in *Fabulis* ad finem suum, pelle ornatum Leonis,

Forstan ignotos mutato murmure fallis:

At mihi ceu quondam semper Asellus eris.

ta certè est, plerisque rei qua de agimus, *Historia* ignaris, ac mentis bonæ simplicisque Lectoribus tuis offucijs os sublinere & imponere poteris, ac cum tuis supra memoratis *Antecessoribus*, de eorum credulitate ludere, deblateratis

nescio quibus vocibus & veri Laruâ oblectis
~~et~~ effutitis. Adeo vt Viri graues & docti
Gebuilerns & *Spiegelius*, quibus jam testibus pro-
fecimus, pro suâ cuiusque in Patriam pietate,
(Nam pius est Patriæ Facta referre, labor)
necessum habuerint aliàs, hoc publicè falsi ar-
guere atque fugillare / deque *Plagij* turpitudine
Moguntiacos interpellare. Ac ille quidem suâ
Oratione solenni: in qua euidentissimè demon-
strauit; imò inuictissimis & Achilleis confecit
Argumentis, IOANNEM MENTELIVM,
(quem quadam admiratione commotus, sæ-
pius fortasse laudo quàm necesse est) CAL-
CHOGRAPHICES *Artificium*, abhinc du-
centos supra tres Annos; ARGENTORATI
absoluisse consummassèque, quidquid *Mogun-*
tiaci oggerant de suo *Mercatore*. *Ipsi quidem vi-*
dimus, inquit, *Syngrapham Heroïs illius: conspeximus*
& illic *Libellum eiusdem manu scriptum*, ac multis
figuris Instrumentorum ei Arti necessariorum, depi-
ctum: Item de ATRAMENTO rite conficien-
do, *Præceptiones*. Vnde in primis *Polydori Vir-*
gilij Editionibus, fui de *Rerum Inuentione Operis*,
non potuerim ego sine bile legere, hoc rei Ty-
pographica Petro Scæffero referri; cùm ad eam non
ille nascentem vocatus sit, sed jam adultam:
ac in illa *Ætate*, in qua vsu probatus debe-

bat esse modus aliquis , concinnandi istiusmodi *Atramenti* genus , quod simul cum *Arte* MENTELIVS expressit , ac plurifariam esse parandum in *Aduersariis* suis reliquit : putà cum fuligine, seu fumo parietibus inhærente Picis resinæ: vel Tædarum , aut vitis nigræ sarmentorum carbonibus, siccatave & vsta vini fæce, alijsque non dissimilibus operosissimè tritis rebus, olei lini vel nucum, cui inter coquendum gummi aliquid, vel glutinis, aut ouorum albuminis adijceretur, quantum satis esset, fumebat: Aut pondo Libræ vnus liquidæ verniginis, hoc est Gummi Iuniperi, oleo lini soluti, (quod exemplo sit) addebat memoratæ Fuliginis vnciam circiter vnā; ac insuper eam, qua foret opus, nucum olei quantitatem. Quæ inter se mixta bullirent: Æstate quidem diutius, quo crassius, adeoque lucidius, & nigroris exuberantioris Atramentum euaderet; Hyeme minùs. Quod etiam accidit cum major vel minor olei portio, quàm verniginis ingeritur. Et illam quidem *Formulam*, è Recentioribus quosdam æmulari obaudio. Quæ omnia *Ioannes Schottus* INVENTORIS ipsius ex *Filia* Nepos, *Argentorati* habebat.

Spiegelius verò in multis *Operibus* suis *Gebuilderio* subscribit, ac præcipuè in *Lexico Cæsarei Juris: Quamvis* (refert ipse hoc Libro) *Artis istius pu-*

blicatio, sed tamen haud absque ingenio, Moguntiacis tribuatur. Videbant siquidem magni illi Viri nec publici saporis Scriptores, Scoeffere, Te tuosque, excogitatâ ac versutâ captione, **T Y P O G R A P H I A M** *Moguntia* propriam esse, prædicandi ansam arripere à nouitijs *Typographi* sui recentis, fœturis. In quo solo friuolæ istius ac inanis, pro hac *Urbe Fausto*que præsumptionis, vis & summa posita est. Sed species istæc Argumenti, quæ futilitatis plena est atque leuitatis, cum & stultissimè obtrudatur juxta crediturque, non est quod mireris, Scoeffere, si non tantum non **A L S A T E S**, sed nec alij Sapientiores (vt de *Ramo & Zuinger*o, quibus *Funcium* adjungemus, suprâ propositum) ei non subscripserint: Verum ipsi cur miremur maxima causa est; dum te hominem intuemur, adeò projecti pudoris, vt nulla nec ratio, nec publica & suprema authoritas reuocare potuerit, ac semel efficere, vt sanates indueres animos, & confessa tandem fraude, in gratiam cum Veritate redires, fatererisque nobiscum (quod hætenus ipsa per vos oppressa dictat & efflagitat) *Typorum* diuinum ac immortale *Beneficium* **ARGENTORATO** non *Moguntia*; **M E N T E L I O**, non *Fausto*; **N O B I L I**, non obscuro; *Mathematices Scientiarum* perito, non earundem ignaro imputan-

dum esse. Hinc nec temerè vulgo persuasum est, subtilissimum tantæ rei *Promum condum* extitisse, non è *Trinio Mercatorem* aliquem, non *Puerum Institorem*; sed *Equitem*, & illustri procreatum sanguine, mente exercitatum atque sagacem: Pro quo *Gutenbergium* qui regerunt, minimè attendisse videntur ad vitæ genus ipsius, quod meritorium planè fuit ac vile ARGENTORATI, priusquam CALCHOGRAPHICES *Repertoris seruum* improbum corrupisset, atque ad pinguiolem liberiolemque Fortunarum conditionem euocasset, vt accuratissimi quique *Chronologi*, aliique Authores non incuriosi testati sunt: è quorum classe est *Sethus Caluissius*, quem hac ratione commendabat *Epistolâ* quadam I V S T V S *Josephus Scaliger*, vir ille sempiternâ Seculorum memoriâ reuerendus, ingenij acritudinis, & Doctrinarum quibus insignis.

——— *victorque viros supereminet omnes*, nobiliorum gratiâ: *Rerumque Moguntiacarum* suprà nominatus *Author*; & *Laurentius Byerlinkus*, homo plurimæ ac variæ scientiæ: Qui duo posteriores magnopere mirati sunt, cur *Equitem Classi* foret annumeratus *Aurifex* iste *Gutenbergius*, Nostri autem *Herois*, clarum esse decus Generis, docent abunde *Observationes Historicae Pro-*

uincia Rhetica ; vbi superant etiam hodie Monimenta non exigua celebrioris olim *Oppidi*, MENTELIORVM de *Nomine* dicti: in quo *Gentis* illius Primores olim dominati sunt. Sed hîc minutiùs ea, quæ nobiliora Ingenia audio excepisse, persequi, hominis esset & vani & otio suo abutentis : Tantum dicam (quod *Posteror* suos ignorare noluit *Proauus* meus IOANNES MENTELIVS, à nostro TYPOGRAPHICES INVENTORE *Domûs* Ordine IIII. *Ephedegs* inquam ille, qui *Primus* ad *Annum* M. D. XLVIII. in *Gallias* ex *Alsatia* concessit, prope *Castro-Theodoricum* urbem). *Fredericum Casarem* non inter *Equites* ac *Patricios* MENTELIVM adlegisse, neque illum fecisse *Nobilem*, sed inuenisse; fumosisque Majorum suorum perpetuò *Imaginibus*, adjectis nonnullis *Insignibus* & *Ornamentis*,

Quæ sibi, quæ Soboli mancant decora alta futuræ, ob TYPOGRAPHICES INVENTIONEM, Anno M. CCCC. LXVI. illustriorem splendidiorumque reddidisse. Et hoc est quod voluit jam laudatus Neptis INVENTORIS Filius haud inglorius, dum in *Fronte* multorum *Typis* ornatorum à se Voluminum, *Ptolemai* nempe *Geographici Operis* ad *Annum* M. D. XX. *Spiegelij*, *Lexici Juris*, vno & viginti post Annis : &

Onomastici Medicinæ simplicis, Othonis Brunsfelsi, abs illo pariter duobus; Aliorumque alijs dum vixit, Temporibus ipsamet *Insignia* proposuit, quibus *Joannis Scaefferi* temeritatem cum vanitate conjunctam ostenderet, deridendam propinaret atque traduceret: totusque demum, quò *Exemplaria* istiusmodi peruenissent, addidiceret Orbis, nobilissimum eundemque sanctissimum Virum, IOANNEM MENTELIVM, CORONAM ac PENNAS in *Scuto Gentilitio* præferre, in signum reportatæ super omnes victoriæ, atque in Authoramentum stupendæ istius ac incredibilis scribendi INVENTIONIS. Ac licet ipsa, qualia *Lapidi*, supra *Ædium Thiergarten* Portas inserto, exsculpta sunt ARGENTORATI, curante Domino quondam suo IOANNE MENTELIO, post acceptam de ARTE tam clara, & post homines natos maximâ, à se reperta Palmæ gloriam, exposuerit AVTHOR EXCVRSVS, mi Malinkrôte: Non abs re tamen hîc fuerit, rursus denuò *Hæc* appingere; sed cum *Perigraphæ*, cæsarei *Tempus Rescripti*, causamque docente: vt & cum *Lemmate*, tum hujus ipsius Viri maximi *subtilitatem Ingenij*, quæ ad *Inventionem* tam miram suffecerit: cum gloriosa sua alia, Majorumque suorum Facinora (velut in eo *Herculis* ac *Musarum* commune

104 PARÆNESIS DE VERA

Templum, Romanis olim celebre, instauratum
esset) indicante.

Hocce est ; Malinkrote præstantissime ,
quantum ad Imperatoris *Rescriptum* : seu, vt sin-
gulari

gulari ad Amicum Epistolâ , tu loqueris, *Formalia Priuilegij obtenti, & concessorum* TYPOGRAPHIÆ *Authori Insignium* , tibi non satisfacere? Audacter dico, Vir inclyte , nec meo sanè iudicio subblandior: Nihil insuper à nobis, ipsòque adeo EXCURSVS AVTHORE merito vales requirere. Sic vt Epilogi tantum vice hîc incumbat. adijcere , quæ illa confirmant vniuersa , quæ pro laudando nunquam satis ; at semper adorando Heroë MENTELIO , vnâque Augusta TREBOCHORVM Ciuitate , hætenus protulimus. (cum nec Gebuileri ELSATIÆ supra libatæ , in qua Vrbs ipsa nullo non præconio efferri ac nobilitari debebat : Nec eorum , quæ pro TYPOGRAPHIA Argentoratensibus vindicanda sibi notauerat Berneggerus, *ὁ μακαρίτης* , adsit copia) Erunt autem illa , quæ de speciei cujusslibet Scientiâ notabilis, potissimæque inter *Æui* istius eloquentes, & emunctioris naris Professores , laudis , Joann. Henrici Boecleri piâ grauique , & plurimâ elegantiarum venere distinctâ Oratione, quam Anno *M. D. C. XXXX* de TYPOGRAPHIÆ ARGENTORATI inuentæ *Fatis & Diuinitate*, magna cum celebritate habuit; *Formis*que hoc loci permisit , excerpsumus. Non erat, inquit, querenda nobis ex abdito materies : Ipsa hujus *Anni* veneratio , qui duo admodum. *Sæcula* complet,

ex quo humano generi exoptatissimum, litterato Orbi utilissimum, ARGENTORATO autem nostra perpetuâ celebritate gloriosum TYPOGRAPHIÆ INVENTVM, auspicijs diuinis, exordio hinc sumpto Gentes usquequaque politas peragrauit ac deninxit, jucundæ auscultationis, debitaque in DEVM gratitudinis potuit nos admonere. Præsertim cum publica magnifici Rectoris ac Senatus Academici, aliquid tale mihi demandantium Authoritas accederet: non sine magna ratione pro se & Posteritate sollicita, si vel patria laudis curam negligenter ageret, vel ignorare venturas Ætates pateretur, quam perfidenter Alij nostram laudem hæctenus sibi vindicarint; redditâ AVTHORIBVS rei præclarissima eâ gratiâ, ut & NOMEN eorum & ARTEM suppressum, quantum in ipsis erat, ac oblitteratum irent. Scilicet in omni re humana dominatur Ambitio: Neque negotia modo, dum geruntur, perturbat; sed gestorum plerumque Veritatem corrumpit aut obscurat. Eo facilius id sane, atque ut multis videtur, excusatiùs; quò speciosiora conatibus suis vocabula siue callide imponit, siue liberaliter circumponit. Ipsius Veritatis vindicia, & nescio quæ Jura intenduntur, ut aliena interim quisque depradetur clanculum, ac pro suis ementiatur. frustra deprehenderis eam ARTEM: quæ dum semper metuit deprehendi, id in primis cauet, ne deprehensa etiam erubescendum habeat. Amore & studio Patriæ nihil

esse honestius ; nihil ad periclitandas ingenij vi-
 res illecebrosius ; nihil ad Figurarum Commen-
 tique veniam impetrabilius. Ita cepit hoc malum
Antiquitas , & à tam plausibili initio ad emulatio-
 nes , inde ad certamina *Præcellentia* inter Gentes ;
 Hinc ad contemptus mutuos & superbiam ; denique ad
 odia profectum est : quæ nunc unusquisque intendit aut
 remittit , prout famæ utilitatise spe concitatur , aut
 diuersa Sortis metu sufflaminatur. Quo fit , ut rem
 simplici æstimatione in vanitatibus Vulgi ponendam ,
 inter Doctorum magnorumque Virorum vel arcanas
 Artes , vel festiuos lusus hodie reperiās. Nisi quod
 haud dubiè grauius meretur appellari , cum neque pro-
 bris , neque conuitijs abstinet ; & injuriam , quam Alijs
 factum it , cum apparatu , Paratragediantium ritu , in
 publico ostentat. Interesset famæ Gentium aliquot , ac
 Ciuitatum , nihil tale in re Typographica , quam vo-
 camus , euenisse. Hanc dum multi ambiunt Proci ,
 fit , ut nescio quo amoris stimulo instincti , neque sibi ,
 neque alijs , neque adeo Amicæ ipsi , quæ per isthæc
 iurgia non parum interim contumeliosè habetur , par-
 cendum ducant. Mobilissima Harlemensium Urbi
 non inuidemus suam gloriam , sed gratulamur : auctio-
 rem tamen existimamus fore , si de aliena nihil decer-
 pat , aut decerpentem priuata opinione ausuque Popu-
 larem suum , publicæ existimationis periculo propugnet.
Moguniae facilius ignoueris : decepit eam rumor

vulgaris fama , ut in talibus solet : quo incertior , eo confidentior. Accessit Doctorum id affirmantium numerus ,

————— junctæque vmbone phalanges.
Sed re verâ , Numerus. Consideret quæso splendidissima Ciuitas , ad quantam paucitatem , si vim & arma singulorum spectes , grande illud Agmen tot Nominum redigatur. Quis enim Eruditorum ignorare potest , veluti traditam in manus , alterum ab altero istam Opinionem accepisse ? Planè sicut & aliàs consuevit fieri , ubi rem dubia arduæque inuestigationis , malunt Plerique alienâ quam suâ fide asscuerare , præsertim cum obiter & ex occasione hæc talia alterius Argumenti Tractationibus inseruntur , nec tractantur. Igitur sæpissime quidem proditum aliquid hujus generis inuenias , probatum nusquam. Nimirum Alijs voluntas probandi , ut alieno loco ; Alijs tempus laboriosè conquirendi Probationes defuit : quosdam Argumentorum inopia , aut desperatio ad alia prauerti iussit. Equidem satis de nonnullorum ingenio constat , qui vel cum certo intempestiue & affectata Digressionis periculo , suis Scriptis infulsissent , si quid super re tanta odorari , testimoniorum potuissent. Traxit postea Error errorem , qui cum Temporis progressu radices in animis Hominum egit , ac incrementa sumfit , jure Præscriptionis non tutus modo sibi , sed inuictus videtur. Verumenimvero nobis impræsentiarum non tam

quid *Alij de Alienis vel sentiant, vel dissentiant;*
quam quid Nos de Nostris sentiendum hoc Tempore ha-
beamus, cura est. Qua in re omni exceptione major
est, ut Alia qua supersunt cuncta desint, Annalium
publicorum fides. HI IOANNEM MEN-
 TELIVM, CIVEM ARGENTORATEN-
 SEM ARTEM IMPRIMENDARVM FVSI-
 LI CHARACTERE LITERARVM LIBRO-
 RVMQVE PRIMVM IN PATRIA EXCO-
 GITASSE ATQVE PROTVLISSE, *memo-*
rant. HI ANNUM SÆCVLI CHRISTIANI,
 QVARTI DECIMI QVADRAGESIMVM
definiunt, ANNIQVE SOLENNEM NOTI-
 TIAM CONSVLATV NICOLAI SCHAN-
 LITH, PRÆTVRA SPIEGELII, MVL-
 LENHEMII, TREVBELII, ENDIGERI,
insigniunt: HI PERFIDIAM FAMVLI
 GENSFLEISCHII, ET HERILIS ARCA-
 NI ENVNCIATIONEM, ET SOCIATA
 CVM GVTEMBERGIO PLAGII CONSI-
 LIA, ET FVGITIVO IMMISSAM VLTORRE
 DEO, CÆCITATEM, *diserte & bona fide de-*
narrant. Ex his adeo habemus AVCTOREM
 INVENTI nobilissimi; habemus Tempus & Lo-
 cum; habemus primam & furtivam Demigrationem
 ARTIS; qua effectum est, ut statim circa initia
 Moguntinorum Ciuitas & Nomen, Operis Typo-

graphicis inclaresceret. Habemus hæc & plura inquam, non ex vago & veteri Rumore; non ex ambitiosi Scriptoris ingenio & lusu; non ex fallacibus aut ambiguis Inscriptionibus; Sed ex ipsis Reipubl. nostræ Commentarijs & Instrumentis, quorum nec Auctoritas detrectari à modesto homine, nec Simplicitas suspectari à bono, nec Perspicuitas declinari à sano potest. Nam cetera Argumenta, oculosque Testes, Monumenta, & quacunque jam Alijs collecta sunt, non attingimus; Accommodantes scilicet nostram Orationem propius ad Institutum inclytæ Reipubl. quæ cum antiquissimis optimisque Rebus plurimis ita abundet, perpetuòque suarum rerum in hunc diem Incremento eò progressa sit, ut nihil minus quam de Claritudine laborandum habeat: eam Fortuna sua benignitatem, tam generose didicit & estimare & ferre; ut neque de ceteris suis Bonis, neque de hoc Ipso, quod nunc celebramus, contendendum cum quoquam, aut ambitiosa vanitate altercandum censeat. Nam nec ignorare, quæ luculenta Dei Bonitas nobis contulit, Munera possumus: nec, quæ Aliorum esse voluit, nostra fieri desideramus. Quorum & illud stuporis sit; & hoc pene Sacrilegij. Dimicare autem cum homine, imo cum ambitione de eo, quod sicut Divinum est; ita arbitria pariter affectusque humanos excludit, irritum, inane, præposterum. Sicut respondere ei, qui neget accepisse Te à divina Manu, quod accepisti, & ut scias

te accepisse, Neminis potius interest, non esse nisi Dubitantis de presenti favore Dei, meritò dixerim. Quid igitur opus est jacere dictèria, detonare minis, probra cumulare in quemquam, qui cum Nostra sibi vendicat, secum potius quam nobiscum pugnat? Nam aut quod nescit, scire contendit; aut quod scit, auersatur scire. Nobis omissa prorsus consecratione tam inquietæ Præstantiæ, & imitatione Profanitatis, hoc agendum est quod agitur. Ad REM, inquam, & AVTHOREM Rei respicimus, felicemque ANNUM, cujus, qui nunc voluitur, secularem memoriam renouat singulari, nouo, inusitato Dei Artium artificis, magisteriorum Magistri, munere; adeoque laudibus, gratibus, æstimatione, pietate signamus. Quæ & multa nobis & seria, & magna suppeditat. Si ad Fata Ciuitatis nostræ, connexamque diuinâ non gubernatione magis quam beneficijs, Temporum seriem, cogitatione præuertamur: non Sæculorum modò; quæ antiquissima Ciuitas haud pauca numerat, sed Ætatum singularum Ornamenta præcipua; nec, ut ijs placet, qui euentuum inania potius; quam Causas Autoremque scrutantur ac observant, vicenarias, tricenarias, quinquagenarias periodos, sed propemodum Annos, amplificatis Reipubl. opibus, gloriâ, præstantiâ memorabiles possumus dare. Cumprimis autem postrema duo Sæcula, maximis augustissimisque Nomini- bus dicenda sunt: quorum altero, INVENTI post

Hominum memoriam celeberrimi Felicitas ; altero , & hujus & cetera Felicitatis consummatio & fructus , Institutione Scholarum , cum ipsis Reipubl. progressibus strenuè efflorescentium , nos beavit. Antecessit integro Saeculo, Scholam TYPOGRAPHIA: Illa Scholarum passim plurium Mater , & Amica & Adjutrix futura antecessit , ut nuntiaret felicioris Aevi ortum , Ciuesque nostros de festinantibus ad majora Ciuitatis successibus admoneret , imo ut locum illis metaretur. Antecessit , ut splendore suo de sequuturis talem Dominam , Pedissequis , quid Pedissequas loquor ? de opibus , paratu , diuitijs , quas , ut in Pompa sigillatim traductas , in Schola denique conjunctim stitit consecrauitque , publice & in anteceßum veluti testarentur. Quanquam potiora sunt , quæ ad communis Germania fatum pertinent , Omina. Cujus Majestatem , Imperij huc translata Sedes , primò celebrauit : mox accessère Bonorum , Artium , Monumentorum præcipua , donec ad summum jam fastigium properantia Augmenta , hoc Instrumentum sui operis viriumque adepta facile suo statui adjecere quod deerat : Eruditionis videlicet , & clarissimorum Studiorum dignitatem atque copiam , id est , ipsum pignus & robur Potentia ad altissima profecta , quo Romani , quo Græci Nominis magnitudo æstimari censerique olim voluit , cum circulum suæ Felicitatis compleuisset. licebitque perpetuâ obseruatione , copulatas florētissimis publicè
Rebus

Ævūs , Gentiumque validissimarum opibus , Literas animadvertere. Atque hīc regredimini paulisper mecum , Auditores , à publico Germania statu , ad nostram Civitatem , quæ ijsdem , quibus Imperij totius Claritudo , Temporum spatijs crevit : nisi potius monendi estis , ut progrediamini ad univēsa Fata Europæ , quam nihil aequè ac TYPOGRAPHIA illustravit , euexit , nobilitavit. Subest Arcani majoris ratio sanctior. Cernitur dubio procul in omni humano Orbe eidentissimè , diuinæ gubernationis Administratio : sine qua nihil attollitur , nihil deprimitur ; nihil reperitur , nihil aboletur : Sed compendium tam diffusæ curationis , siue , ut rectius loquar , Officina intimior secretiorque celestium Operum , in Ecclesia quæri debet. Et sicut ad ceterum Orbem omnia referunt Politici ; ita ad hunc selectissimum Cœtum , tanquam ad verum & totum in Orbe isto Orbem , Christiani suam Philosophiam exigunt. Quæ statim nobis ostendit , restorationem sinceræ Religionis , Lucem Evangelicam , ac Tenebrarum discussionem. Ut hæc conuersio Fati Ecclesiastici , hoc tantum & tam singulare singularis provisionis Negotium , quo DEVS ultima hæc Tempora beavit , promptius succederet , ut præparamentis facile , instrumentis locuples , præsidij copiosum redderetur , TYPOGRAPHIA opus erat : Hæc prælusit Operi , hæc conciliatrix notitiæ , monitrix industriæ , communicatrix consilij , effectrix consultorum fuit. Ut

non minus Bezalelem in Templo Christiano restau-
 rando MENTELIVS Germania præsertim præsti-
 terit, quàm in struendo Judaïco ille fecerat, quem pecu-
 liaris ad id, Cæloque missa Sapientia instruxerat. Licet
 adhuc altius ascendere, & quodammodo piâ minimèque
 curiosâ deuotione coram DEO disquirere: Sitne hoc
 Artificiorum Inuentorumque, quibus humanam tum ju-
 uare, tum ornare voluit vitam, fastigium, apex, com-
 plementum, terminus? Post quem (intelligo autem
 & huic suam moram periodumque datam,) Finis om-
 nium ut Rerum sic Artium instet, quoniam Reperta
 est VNA, quæ omnes iuuaret, omnes contineret, doce-
 ret, amplificaret, consummaret. Nondum sustineo di-
 mittere utilissimas cogitationes: quæ mihi Diuinam bo-
 nitatem non copiosè modo ostendant, sed ex abdito insi-
 nuant. Obsederat Terras profunda passim Barbaries:
 & post Literas suis Sedibus ejectas, omnis Elegantiæ,
 Eruditionis, Sapientiæ amor euanuerat. Audebant pau-
 latim aliqui Rem publicè neglectam, in æstimium quod-
 dam & cultum reuocare: sed priuatis aut dispersis co-
 natibus communis Segnitiei obstitit. Non enim jam
 vel Magnates suæ fortune opibus dignam rem esse
 Literarum Studia intelligebant, vel Hominibus ad adi-
 piscenda tam operosa Bona, satis constantiæ ac indu-
 striæ supererat. Illa enim sicut eruditi Sæculi propria
 virtus fuit: ita ad exortum ignorantie & tenebra-
 rum disparuit. Ergo de optimis quibusque omnium Lin-

guarum & Artium Monumentis, de instructis Bibliothecis actum erat : dum vix reliquæ honore aut curâ sustentabantur ; adeo de amplificanda ea Felicitate nihil consilij susceptum est. Verumenimvero , quod humana industria partim cessauit , partim desperauit, DEVS Opt. Max. velut ex Machina restituit subito & exornauit. Decreuerat nimirum Æterna summi Rectoris voluntas , gloriam pariter & bonitatem suam oculis Mortalium & mentibus per illustria Monumenta , copiosa adjumenta , efficacia instrumenta , si caperent , denuo infundere ; si cæcutirent , allucere ; si stuperent , inculcare. idque Literarum ac Studiorum beneficio : quæ à diffusis ambagibus in compendium ; ab arduo paratu , in faciles usus ; à parca supellectile in parabilem amplitudinem ; ab impensis ingentibus , in moderata pretia , simul & semel missa Cælo TYPOGRAPHIA vindicauit. Intuemini paulisper mecum , Auditores , Bonum verè caeleste , verè diuinum. Unde enim arcessemus id Literarum propagandarum Arcanum , quàm ab eo , qui primus Adamum humani generis Parentem Literas edocuit ? Qui postea in Adami posteritate Literarum unitatem conseruauit usque ad Giganteas Nemrodici Agminis molitiones , & immanes prodigiosæ Turris substructiones. Ea enim Rebus conuertendis occasio & causa fuit : confusis primò pœnali perplexitate Linguis , mox singulari Prouidentiae consilio discretis. Inde Linguarum , &

quidni etiam *Literarum* ? *Varietas ex pœna in donum versa* , secundum *Orbis millenarium illustravit*. *Tertius incomparabile Rerum Operumque diuinorum Monumentum* , *Mosis manu in Literas relatum* , futuris ad finem usque *Temporum* , *Ætatibus transmisit*. Nam quæ ipsius *DEI* , *Scripturæ omnis Auctoris & Artificis* , digito duabus ex lapide *Tabulis inscripta sunt Elementa* , sicut *Mosaïcis Libris antiquiora sunt* : ita , quantum ad *Literas atinet ac Lapidem* , certo tantum *Tempore Auctor sapientissimus manere voluit*. Hinc consignari cœpere variâ *Ingénij humani solertiâ* , & *rationibus subinde diuersis* ; multa *Sacra* , multa *Profana ferro* , cerâ ; in *folijs arborum* , in *libris arborum* , in *plumbo* , in *linteis* , in *membranis* , in *chartis* ; iisque non uno modo confectis variè *Scripturam elaborarunt tot Saculorum usque ad Majores nostros* , *Inuenta* , frequentissima præsertim , & *usitatissima denique membranarum Volumina* , *Librique* fuere. Hic perennaturi *Auctorum labores* , magnâ *diligentiâ describebantur*. In his custodiebantur jam *æternæ Veritatis Arcana & Fœdera* : in his *Græcia eruditionem suam* , in his *Latium suam Famam & Opera Posteritati trans mittebat*. Verum , ut prædiximus , tantum requirebat ea *Res laboris* , quantum non nisi *strenuissima Ætas suscipere* ; tantum *impensæ ac sumptuum* , quantum non nisi *beatissimi erogare possent*. *Temporis quoque mora in serum differebat* , *Scien-*

tiarum pariter & Librorum copiam. Hæc & alia incommoda tam præfenti ope aboleuit TYPOGRAPHIA, ut omnibus, & citò, & semper loquatur, quisquis per Impressa Monumenta in publicum aliquid loquitur. Prodere Arcanos mentis sensus, Notarum quibusdam indicijs, & quò vox non pertingit, Literis loqui ac Scripturâ, Diuinum quidpiam esse agnouerunt quicumque ullum unquam Diuinitatis sensum habuere. At verò tam multa, tam repente, tam compendiosè, tam latè disseminare; unòque & eodem Tempore Orienti, Occidenti, Meridiano, Septentrionibus loqui, quantò est diuinius, quantò perennius, quantò utilius?

Hæc ita Vir clarus. Quem nos imitantes haud ingratijs, PROTOTYPOGRAPHVM quoque Diuinum attollimus, miramur, suspicimus; ac ei ex officio, quantam possumus Pietatem, sequenti Parodiâ, ex sapientis vena Lucretij conflâtâ, itâ suppliciter exhibemus.

*E tenebris tantis tam clarum extendere Lumen
Qui primus potuisti, inlustrans Commoda vita:
Te colimus, MENTELLE, decus Patriæ, inque
tuis nunc*

*Agmine latantes facimus vestigia Pratis:
Tu Pater & Studiorum Author: tu pocula nobis
Suppeditas Musæa; Tuis ex, Inclyte, TYPIS
Florigeris ut Apes in saltibus omnia libant:*

*Omnia Nos itidem depascimur aurea Dicta ,
Aurea perpetuâ semper dignissima Vitâ.*

Atque hisce , quæ ex rei veritate dictata
& cum sinceritate pronuntiata sunt , propo-
tis ; & vt ratio postulat æquitatis , acceptis at-
que admissis : Iam , quæ non humilis nec spi-
ritûs nec Generis è vestratibus Poëta cecinit
de vobis , ô ARGENTORATENSES Cha-
rissimi , voce reddite , verèque ac omni procul
arrogantia , & meritò dicite , palâmque ac pu-
blicè proferte MENTELII vestri , hominis præ-
lustris , ac si quis vnquam , diuini , nomine.

————— *Nos primi excudimus ÆRE
Et sculptis mansura Notis , tot Secla , tot Annos ,
Omne genus Scripti , Vatum æternosque labores ;
Quæque diu Nemo perituris scribere chartis
Posset , & in multas ita passim spargere Gentes ;
Per nos vna dies in mille Volumina profert.
Quod tantum est , vt si cunctas perpenderis Artes ,
Itala quas acies , latiumque exercet acumen ;
Inuenias omnes hac utilitate minores.
Nunc quisque innumeros , etiam de paupere Turba ,
Exiguo parat ære Libros ; & Munere nostro
Consequitur decus Ingenij , paruoque labore
Omnia vel per se , quæ longo addisceret usu ,
Et vigili curâ , somnoque carentibus horis ,
Imbibit. Hoc tantum est , vt quod nunc omnia plenis*

TYPOGRAPHIÆ ORIGINE. 119

*Sunt congesta Libris ; ut quòd nunc Oppida doctos
Cuncta viros referunt , quòd nulla ita barbara Tellus ,
Quin Animum colat , & fœcundis Artibus ornet ;
Solis deberi nobis , nemo neget usquam .*

FINIS.

